

RAPPORT

Hammerdalen

Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Besøksadresse:

Dronningensgate 13, 0152 Oslo

Postadresse:

Postboks 8196 Dep. N-0034 Oslo

Telefon: (+47) 22 94 04 00

Telefaks: (+47) 22 94 04 04

www.ra.no/postmottak@ra.no

Denne sluttrapporten er en av tolv sluttrapporter fra pilotprosjektene i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Rapportene beskriver prosjektenes egne erfaringer og synspunkter. Riksantikvaren som programansvarlig, overleverer sin rapport til Miljøverndepartementet. I tillegg rapporterer forskningsinstitusjonene Nordlandsforskning og Telemarksforskning som har evaluert arbeidet i programmet.

Alle prosjektrapportene med vedlegg kan lastes ned på nettstedet ra.no eller verdiskaping.info

På nettstedet vil Riksantikvaren legge ut nyttig informasjon om hvordan kulturminner kan brukes som ressurser i samfunnsutviklingen. Aktuelle dokumenter, artikler, filmer fra alle prosjektene og lenker til videre lesing vil ligge på denne nettsiden.

Prosjektnavn: Hammerdalen

Foto omslagsbilde: Trine Mikkelsen (bilder fra nettside fritzoeverk.no, 2010)

Navn på prosjekteier: Høgskolen i Vestfold

Nettside: www.fritzoeverk.no/

Forord

Med dette foreligger sluttrapport for Verdiskaping Hammerdalen i Larvik, ett av til sammen elleve prosjekter i det 4-årige nasjonale Verdiskapingsprogrammet i regi av Riksantikvaren (2007-2010). Rapporten er forfattet av delprosjektlederne fra de fire basisaktørene i fellesskap, som en illustrasjon på den gjennomgående flate strukturen i den lokale prosjektledelsen og på bredden i aktørfellesskapet. Sluttrapporten inngår som et av flere evalueringselementer i det lokale utviklingsarbeidet, deriblant tre årsrapporter og en lokal dybdestudie gjennomført av Telemarksforskning i 2010.

Deler av kunnskapsutviklingsarbeidet videreføres direkte etter 2010. Tre dr.grads-stipendiater fra Høgskolen i Vestfold er direkte knyttet til Hammerdalprosjektet på kunnskapsområdene historie,

pedagogikk (visuell kommunikasjon) og samfunnsfag (regionale partnerskap). De startet sitt FOU-arbeid i 2008. Endelige resultater fra forskningsdelen vil først foreligge i løpet av 2012.

Vi takker de mange lokalt, regionalt og sentralt som har bidratt til å realisere dette utviklingsarbeidet. Strukturering av prosjekterfaringene frem til nå, og senere forskningsresultater, vil til sammen bidra til sterkere bevisstgjøring og styrking av kunnskapsbygging på viktige samfunnsområder som kulturarv, kultur som næring, by- og destinasjonsutvikling og regionale partnerskap.

Larvik, januar 2011

Innhold

1	Sammendrag.....	5	6.2.1	Stipendiatstillinger.....	17
2	Pilotprosjektet.....	6	6.2.2	Skipsfunnene på Batteristranda.....	18
2.1	Bakgrunn for søknaden.....	6	6.2.3	Minnefinnerne.....	18
2.2	Beskrivelse av kulturminnene, kulturmiljøene, landskapet som er utgangspunktet for prosjektet.....	6	6.2.4	Kulturskolen.....	18
2.3	Mål og målgrupper for prosjektet (verdiskaping, kulturarven, kunnskap).....	6	6.2.5	Nettstedet fritzoeverk.no.....	19
2.3.1	Kulturarv.....	6	6.2.6	Mølla.....	19
2.3.2	Verdiskaping.....	7	6.2.7	Kulturhistoriske gjenstander og dokumenter.....	19
2.3.3	Kunnskap.....	7	6.2.8	Relasjoner og markedsposisjoner er forsterket.....	19
2.3.4	Samhandling.....	8	6.2.9	«Overinspektørens hage» og det gamle Fritzøehus/Langestrand kirker.....	20
3	Organisering og finansiering.....	9	6.3	Flaskehalsen og særlige utfordringer.....	20
4	Prosjektprosessen.....	11	6.3.1	Lokalt nivå:.....	20
4.1	Arbeidsmetodikk og prosesser.....	11	6.3.2	Regionalt nivå:.....	21
4.2	Nettverk og aktørsamarbeid: Offentlige myndigheter, næringsliv, kompetansemiljøer, eiere av kulturminner, frivillige, befolkningen.....	12	6.3.3	Nasjonalt nivå:.....	21
4.2.1	Larvik Museum som aktør i prosjektet.....	12	7	Anbefalinger.....	21
4.2.2	Treschow-Fritzøe som aktør i prosjektet.....	12	7.1	Anbefalinger til aktuelle målgrupper.....	21
4.2.3	Høgskolen i Vestfold som aktør.....	12	7.2	Anbefalinger til kulturminnemyndighetene.....	21
4.2.4	Larvik kommune som aktør i prosjektet.....	13	8	Veien videre.....	22
4.3	Andre virkemidler, tilskuddsordninger mv.....	13	8.1	Forankring i strategidokumenter, planer osv.....	22
4.3.1	Mølla.....	14	8.2	Organisering og opplegg for eventuell videreføring.....	22
5	Resultater.....	14	9	Vedlegg.....	23
5.1	Verdiskaping - miljømessig, sosialt, kulturelt, økonomisk.....	14	9.1	Vedlegg som utdyper prosjektdokumentasjonen.....	23
5.1.1	Verdiskaping – miljømessig.....	14	9.2	24
5.1.2	Verdiskaping økonomi (eiendomsutvikling).....	14	9.3	Vedlegg 3.....	26
5.1.3	Verdiskaping sosialt (kunnskap / samhandling).....	14	9.4	Vedlegg 4.....	28
5.1.4	Verdiskaping gjennom samhandling.....	15	9.5	Vedlegg 5.....	29
5.1.5	Kulturell verdiskaping.....	16	9.6	Vedlegg 6.....	30
5.1.6	Konsekvenser for kulturminner og kulturarven.....	17	9.7	Vedlegg 7.....	31
6	Hva har vi lært, så langt.....	17	9.8	Vedlegg 8.....	32
6.1	Analyser og hovedpoeng.....	17	9.9	Vedlegg 9.....	33
6.2	Suksesshistorier.....	17	9.10	Vedlegg 10.....	34
			9.11	Vedlegg 11.....	35

1 Sammendrag

Hammerdalen er navnet på området der Fritzøe jernverks masovner og hamre lå. Fritzøe verk ville i dag vært en riktigere betegnelse på prosjektet, fordi hovedfokus og tyngden av aktivitetene gjennom fire prosjektår har ligget innenfor grensene av dette. I dag er området med tradisjoner 600 år tilbake i tid et viktig kulturmiljø, der sporene etter industriell virksomhet finnes under bakken, så vel som over.

Utgangspunktet for verdiskapingsprosjektet Hammerdalen (VSP Hammerdalen) er en omfattende bruksendring. Det som før var et lukket industriområde er åpnet opp for ny virksomhet og gjort tilgjengelig for alle. Et grunnleggende premiss i denne transformasjonen er at den skal skje med basis i områdets historie, karakter og kulturminner. Fritzøe verk er kjerneområdet for VSP Hammerdalen. Prosjektet har hatt som formål å følge prosessene i det gamle verksområdet, men også påvirke disse.

Bak Verdiskapingsprogrammet ligger et politisk ønske om at kulturminner og kulturmiljøer og kulturarv i større grad bør tas i bruk for å utvikle levende lokalsamfunn og være ressurser for verdiskaping i næringslivet. Dette er nedfelt i stortingsmeldingen «Leve med kulturminner», som ble vedtatt av Stortinget i 2005. «Bevaring gjennom bruk» er et stikkord her. Videre er det et mål om å utvikle gode modeller for samarbeid mellom eiere, rettighetshavere, næringslivet, offentlige aktører og frivillige organisasjoner. Programmet har også som vesentlig hensikt å spre kunnskap om hvordan bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljøer fremmer næringsutvikling og styrker lokalsamfunn og regioner.

VSP Hammerdalen er forankret i ulike planer og strategier. Fylkeskommunens kulturminneplan «Kulturarv i en ny tid» har industrielle kulturminner som et satsingsområde. Vestfolds regionale utviklingsstrategi skal både ta vare på kulturlandskapet og kulturmiljøene i byer og tettsteder, samt legge til rette for kultur- og næringsbehov. Kommunedelplanen for Larvik by 2006 – 2018 vektlegger vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer. Fritzøe verk med Hammerdalen er regulert til bevaring i prosjektperioden, og samarbeidsprosjekter innenfor kultur og næring, kulturpark og kunstsatsing skal i følge planens handlingsprogram legges til Hammerdalen. Gjennomføringen er blitt fulgt opp i kommunens strategidokument.

VSP Hammerdalen kom i stand ved at aktører som til daglig vanligvis ikke møtes og snakker sammen fant en felles arena i verdiskapingsprogrammet. Fellesnevner var både ønsket om vernet og transformasjonen av et tradisjonelt industriområde i Larvik. Tilnærmingene fra den enkelte aktør var naturlig forskjellig og ulikt begrunnet, men intensjonen har vært å finne fram til omforente og bærekraftige fellesløsninger som ivaretar ulike behov, interesser og viktige verdier i området som helhet. Samarbeidet har sannsynligvis hatt større total styrke og gjennomføringskraft enn hva hver aktør hadde maktet alene. Felles for alle var ønsket om utvikling, ny og overførbar kunnskap og merverdier på flere plan, for alle deltakende parter.

Prosjektet har fra starten vært inndelt i fire hovedområder: Kulturarv, Verdiskaping, Kunnskap, Samhandling. Disse er til dels sammenfallende med områdene for rapportering på resultat; nemlig verdiskaping miljømessig, sosialt, kulturelt og økonomisk. Den største forskjellen er satsingen på kunnskapsfeltet som er det unike ved VSP Hammerdalen. De viktigste resultatene innenfor forsknings- og kunnskapsutvikling vil først foreligge om et par år. Her står naturlig arbeidet med tre doktorgradsavhandlinger sentralt.

Men også ved andre institusjoner som museet og fylkeskommunen, vil kunnskapsutviklingen videreføres etter prosjektets avslutning.

Dernest kommer resultatene fra transformasjonen av industriområdet til en ny bydel med næringsvirksomhet, supplert med kunst-, kultur- og utdanningsaktivitet. Fritzøe verk skal videreutvikle attraksjonskraft langt utover leietakere og deres basisbrukere. Industriminnene står sentralt. Tanken er at kulturminnene, historien og de nye aktivitetene til sammen skal være en kreativ drivkraft inn i en samlet by- og næringsutvikling i Larvik. Gamle industribygninger er allerede i ferd med å bli nye møteplasser for et moderne byliv. Seks hundre års historie bidrar til ny verdiskaping, blant annet ved å føre sammen historiefortelling og bygningsvern, forskning og næringsvirksomhet som allerede og på lengre sikt kan skape nye møteplasser for inspirasjon, innovasjon og læring. Via prosjektet har en rekke aktører kommet på banen. De vil fortsette å debattere, formidle, bevare og forandre dette området. Denne prosessen er derfor på langt nær avsluttet. I likhet med at det fysiske området nå er åpnet for allmennheten, har prosjektet gjennom sitt snart fireårige arbeid lagt til rette for et utvidet handlingsrom som gir muligheten for bredere deltakelse og påvirkning fra ulike aktører.

VSP Hammerdalen har forsøkt å forene to samfunnsprosesser som ofte er i konflikt, eller løper parallelt; nemlig vern og utvikling. Organiseringen av prosjektet skulle derfor reflektere intensjon og vilje til dialog og aktivitet gjennom de samarbeidende partene: Larvik kommune, Treschow-Fritzøe AS, Vestfold Fylkeskommune, Link Larvik AS og Høgskolen i Vestfold, og fra andre halvdel av prosjektfasen, Larvik Museum. Den arbeidende prosjektgruppen har stått for kontinuiteten i det utadrettede samarbeidet. Hovedansvar for delprosjektområdene kulturarv, verdiskaping, kunnskap og samhandling er naturlig fordelt på prosjektdeltakerne i gruppen, etter formelle kompetansefortrinns og roller i prosjektet.

Organiseringen av tiltakene har gjennomgående hatt en flat struktur og sterk grad av ansvarsdeling. Den bredt sammensatte organiseringen, med tett samhandling på operativt nivå for å sikre aktorforankring, ansvarlighet og informasjonsflyt mellom samarbeidsaktørene, har vært et hensiktsmessig og viktig redskap for å realisere mange viktige mål i prosjektplanen fra 2007. I forhold til denne intensjonen har det vært et problem at prosjektgruppens fylkeskommunale direkte representasjon på kulturminneområdet ble avsluttet omkring halvveis i prosjektet, selv om det etter hvert ble gitt tilbud om faglig støtte fra sak til sak. Til tross for fylkeskommunens fravær i prosjektgruppen over en toårsperiode, mener vi forsøket med å forene krefter har lyktes og at alle deltakende parter har lært noe og fått større forståelse for andre sektors og fagområders perspektiver. Imidlertid understreker rapporten også hvor krevende slike «flerkulturelle» samarbeidsrelasjoner ofte kan være.

Det overordnede målet i handlingsplanen har for hele prosjektperioden vært «å utvikle Hammerdalens kulturarv til nye verdier for grunneier, lokalsamfunn, region og nasjon». Selv om vi rapporterer på mange tema og gir en rekke eksempler på konkrete deltak og suksesshistorier i selve rapporten, er det viktig å understreke at det er prosjektets erfaring og overbevisning at samarbeid og dialog er mulig og at arbeidet gjennom disse fire år har skapt varige relasjoner mellom mennesker og miljøer generelt, og forståelse for kulturminneverdiens egenverdi og verdiskapende kraft spesielt. Slike resultatmål er viktige, men dessverre lite målbare.

De involverte institusjoner vil videreføre sitt arbeid både med temaet, området Fritzøe verk og lokal byutvikling, men like viktig er det at samarbeidet også har gitt flere av aktørene inspirasjon til nye samhandlingsprosjekter av mer regional karakter.

2 Pilotprosjektet

2.1 Bakgrunn for søknaden

Utgangspunkt for verdiskapingsprosjektet i Hammerdalen er en omfattende bruksendring av et industriområde med tradisjoner 600 år tilbake i tid. Bruksendringen reiser mange utfordringer; for grunneiere, for politikere, for kulturminnevernet, nye aktører i området, for offentlige myndigheter og for byens befolkning. Området har inntil for få år siden vært et lukket industriområde, men er i kommunedelplan for Larvik by (2006) vedtatt inkorporert i bysentrum. Det heter videre om Hammerdalen/Sanden at: «*det er knyttet sterke verneinteresser til området som helhet og til bestående bebyggelse i særdeleshet i Hammerdalen*». Bebyggelsen i prosjektets kjerneområde er i kommunedelplanen båndlagt for regulering til spesialområde bevaring.

2.2 Beskrivelse av kulturminnene, kulturmiljøene, landskapet som er utgangspunktet for prosjektet

Kjerneområdet for verdiskapingsprosjektet er avgrenset til å omfatte industribebyggelsen i Hammerdalen, overinspektør-anlegget og elvedraget fra Farrisvannet til Stavensveien (rød stiple linje).

Prosjektområdet omfatter mer konkret det gamle jernverksområdet, som navnet Hammerdalen også henspiller på, og strekker seg videre oppover langs elva til Farrisvannet, nedover mot Larviksfjorden og vestover mot bydelen Langestrand. Prosjektområdet inneholder damanlegg og rester etter jernverk fra 1600-tallet, videre langs elva finner vi industriområdet med bygninger fra sagbruksdrift og en mølle. På området nærmest fjorden lå det tidligere lagerskur, dampsentral og wallboardfabrikk, men denne bebyggelsen er borte og nye bygg er allerede bygd, mens andre er under utvikling.

2.3 Mål og målgrupper for prosjektet (verdiskaping, kulturarven, kunnskap)

Det overordnede målet i prosjektplanen som gjelder for hele prosjektperioden er:

Å utvikle Hammerdalens kulturarv til nye verdier for grunneier, lokalsamfunn, region og nasjon.

I tråd med prosjektets hovedområder arbeides det mot ulike målgrupper, avhengig av tiltakets innhold. I formidlingsplanen er følgende målgrupper presisert:

- Kunst- og kulturutøvere (Aktører på Fritzøe Verk/i Hammerdalen og andre)
- Besøkende
- Lokale lag og frivillige
- Kulturminnevernfeltet: Lokalt/regionalt og nasjonalt nivå
- Lokalbefolkning generelt
- Lokalt næringsliv
- FoU-aktører nasjonalt/ internasjonalt

2.3.1 Kulturarv

I målbildet for 2010, som ble satt opp i handlingsplanen, heter det at kulturmiljøet er vernet og sikret status i fremtiden gjennom ny bruk, formidling av forskning og opplevelse. Dette har skjedd ved at:

- Kulturmiljøet er bevart og all utvikling i området er basert på helhetstenkning.
- Forskning har styrket kunnskapen om kulturarven i området.
- Byens og regionens innbyggere har tatt i bruk området, og opplever historien som en del av byens identitet.
- Områdets historie er formidlet på flere ulike måter, blant annet gjennom utstillinger og aktivitet knyttet til et verdiskapingscenter.
- Historiske bygninger transformeres til ny virksomhet.

En utsjekk av målene opp mot aktivitetene (se vedlegg «Kulturarv sluttrapport») viser god måloppnåelse. Her er noen vesentlige indikasjoner:

Kjerneområdet for prosjektet på begge sider av elva samt bydelen Langestrand. Foto: Bergslagsbild AB

Reguleringsplanen som bygger på NIKU's kulturmiljøvurdering av Hammerdalen/Fritzøe verk er vedtatt, og dermed er en viktig brikke i fremtidig vern på plass. VSP Hammerdalen har ikke deltatt i selve planprosessen, men har hatt gjennomføringen som en viktig målsetting.

Stipendiat Anita Norli under et foredrag 13. januar 2010. Arrangement i samarbeid med bl.a. forskere fra Sverige og Danmark. Foto: Aina Aske.

Målet om økt forskning og kunnskap er ivaretatt gjennom registrering og dokumentasjon av kulturarv og samarbeid med forskere og kunnskapsmiljøer i Norge, Sverige og Danmark, inkludert stipendiatene i prosjektet.

Hammerdalen er i dag et område der barn og voksne liker å ferdes, enten de har kulturskolen som mål, har sin arbeidsplass i området eller går søndagstur.

Markedsdag i Øvre verksgård, september 2010.

Foto: Aina Aske

Områdets historie formidles gjennom omvisninger, foredrag, utstilling, artikler, opplegg for skoleklasser (Minnefinnere), skiltprosjekt på Langestrand og veileder til verket og Langestrand. (Ferdigstilles våren 2011).

Del av utstillingen som ble laget til utgravningen av «Overinspektørens hage» i 2010. Foto: Heidi Meen Johansen

Et stort areal og tidligere industribygninger er tatt i ny bruk dels til næringsvirksomhet, dels til kunst- og kultur- og utdanningsaktivitet.

Omvisning i Plateverkstedet for VSP-programmets pilotsamling i Larvik 2010. Lokalene disponeres av firma som arbeider innenfor grafisk design. Foto: Aina Aske

Verneplanen som bygger på NIKU's kulturmiljøvurdering er i slutfasen, og dermed er en viktig brikke i fremtidig vern på plass. Både grunneier og myndigheter har bidratt med ekstra midler til prosjektets dokumentasjon og formidling. Forskning og kunnskapsutvikling har bidratt til ny kunnskap om kulturarven via bygnings- og miljøanalyser, arkeologisk utgravning og kulturhistorisk og historisk forskning og samarbeid. Fritzøe verk er blitt et besøkssted og kulturområde i løpet av de fire siste årene, men det er fortsatt et stort potensial.

Larvik Museum har Fritzøe verk og Langestrand tungt inne i sin handlingsplan for 2011 og videre fram mot 2014 og kommer til å videreføre aktiviteten som er startet opp innenfor rammen av VSP Hammerdalen. Verdiskapingscenteret er ikke gjennomført i løpet av prosjektfasen rent fysisk, men flere innholdselementer er utviklet i prosjektperioden og Mølla kan i løpet av 2011 blir realisert med ideene fra verdiskapingscenteret integrert. I løpet av prosjektfasen er en rekke bygninger tatt i ny bruk (se Verdiskaping). Viktige målgrupper for Kulturarv har vært og er barn, innbyggere i Larvik, besøkende gjester og FoU-aktører nasjonalt/internasjonalt (se kommunikasjonsplan).

2.3.2 Verdiskaping

I målbildet for 2010 heter det at prosjektet har løftet fram potensielle verdier slik måte at de har bidratt til å styrke og utvikle Hammerdalen. Prosjektet har løftet fram disse potensielle verdiene:

- Nærings- og kompetansemiljøer er etablert i Hammerdalen, og identifiserer seg med områdets historie som grunnlag for egen profilering og utvikling.
- Hammerdalen er en bydel som profileres på nyskaping, historie og kultur. Denne profilen oppleves som troverdig av grunneier, næringsdrivende og av befolkningen.
- Hammerdalen er et element i lokal og regional historieforståelse, og identitetsbygging.
- Et verdiskapingscenter søkes etablert som skal formidle kunnskap om kulturminner og verdiskaping.

Hammerdalen har en potensiell stor verdi både for Treschow-Fritzøe og for samfunnet generelt. Det dreier seg ikke bare om verdier i økonomisk forstand, men også immaterielle verdier som identitet og opplevelse. De immaterielle verdiene ved området skaper rammen for et innovativt og kreativt miljø som igjen er grunnlaget for lønnsomme bedrifter som gir grunneier økonomisk grunnlag til å kunne opprettholde og utvikle de funksjonene som ikke gir økonomisk avkastning på kort sikt. Hammerdalens unike industrihistorie over et langt tidsspenn, slik den kommer til syne i en del av bygningene i området. Formidlingen ved Fritzøe Museum er et godt grunnlag for å formidle kunnskapen om kulturminner og verdiskaping for fremtiden.

2.3.3 Kunnskap

I målbildet for 2010 sier prosjektplanen at Verdiskapingsprosjektet har ført til økt kunnskap og kompetanse gjennom forskning, kartlegging, prosesskompetanse, dialog, seminarer og tilrettelagte aktiviteter hos alle aktører involvert i prosjektet.

Verdiskapingsprosjektet har således etablert og utviklet en rekke tiltak som vil styrke kunnskap om verdiskaping knyttet til kulturminner og historiske tradisjoner. Gjennom omfattende forskning gjennomført av stipendiatene er det vunnet ny kunnskap og kompetanse som er tilført verdiskapingscenteret og kulturminnevernet. Kunnskap og kompetanse ervervet gjennom verdiskapingsprosjektet har således også kommet de øvrige prosjektene innen Verdiskapingsprogrammet til gode.

- Erfaringsformidling – nasjonal kunnskapsbase for kulturminner og verdiskaping
- Det er bygd opp kompetanse på drift og nyskaping innen kulturnæringer
- 3 stipendiatstillinger er etablert innenfor fagområdene historie, pedagogiske tekster og regional utvikling.
- Mastergradstudenter har deltatt i prosjektgjennomføringen
- Grunnlaget for videreutvikling av kulturfaglig, høyere utdanning i Larvik er styrket

Kunnskapsdimensjonen som er direkte relatert til kulturminner beskrives delvis under kulturminneområdet. Høgskolen i Vestfold (HiVe) gikk inn som faglig aktør i prosjektet for å supplere den kulturminnefaglige agendaen innenfor det utvidede verdiskapingsbegrepet i prosjektet (sosial, kulturell, økonomisk verdiskaping). De involverte forskningsmiljøene på HiVe har hatt særlig faglig interesse og fokus på regionale partnerskap som ressurs for verdiskaping generelt, særlig ønsket om å bygge opp forskningsbasert kunnskap på denne type samhandlingsprosesser over tid.

Verdiskapingsprosjektet er derfor en særlig spennende case å høste erfaringer fra, særlig fordi det involverer ulike aktører og interesser både på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt plan. HiVe har utover den formelle prosjektledelsen bidratt tungt med kunnskapsbyggende forskningsressurser i prosjektet, i hovedsak i form av tre doktorgradsprojekter. To av stipendiatene er forankret til Institutt for historie, sosiologi og innovasjon, hvorav den første avhandlingen undersøker sosiale og kulturelle forhold blant arbeiderne ved bergverket og sagbruket i perioden 1670-1760.

Den andre avhandlingen undersøker organiserings- og samarbeidsprosesser i regionale utviklingskoalisjoner i en kontekst der tradisjonell industrivirksomhet erstattes med satsing på kunnskaps- og kulturbasert næringsutvikling. Den tredje avhandlingen har arbeidstitelen «Stedsutviklingens retorikk» med hensikt å studere stedsutvikling som en retorisk prosess. (Senter for pedagogiske tekster ved Fakultet for humaniora og utdanningsvitenskap, HiVe.).

Kunnskapsbegrepet i VSP Hammerdalen har vært faglig nyansert, særlig med tanke på mye fokus på fremtidig innhold og aktører i etterbruksdimensjonen. Dette preger både målgruppetenking, enkelte delmål og tiltak. Prosjektet har fra utgangspunktet valgt å tolke verdiskapingsbegrepet i det sentrale mandatet relativt vidt og testet og brukt dette handlingsrommet bevisst, i forståelse med Riksantikvaren.

Målgrupper for VSP Hammerdalen har derfor også vært lokale brukere i form av kunst-, kunsthåndverk- og kulturnæringsaktører, studenter, barn, kulturskole, aktører innen musikk, teater, dans, lokalt næringsliv, besøkende. Aktivitet som til sammen skal legitimere særpreg og variasjon på innholdssiden og gi stedet en tydeligere felles profil for en levendegjort og fremtidig bærekraftig bruk av kulturminnene. Mangfold i aktiviteter skal inkludere og integrere Hammerdalen som en ny bydel som taltaler et bredt publikum. Forskere og studenter har også vært en av målgruppene for prosjektet, både for kunnskapsbidrag og aktivitet, men mest for å bruke denne spesielle prosjektanledningen som case til å bygge ny kunnskap med mulig overførbarhet til andre regionale samarbeidsatsninger.

2.3.4 Samhandling

I målbildet for 2010 er det etablert kommunikasjon og felles gjensidig forståelse for legitime egeninteresser mellom aktørene. Disse har direkte interesser som grunneier, som drivere av næring og kultur og som kulturminnemyndighet. Det er aktører med indirekte interesser som Larvik kommune, næringslivet i Larvik, Høgskolen i Vestfold, fylkeskommunen som regional utviklingsaktør, beboere i nærheten av området og lokale kulturverninteresser. Aktørenes egeninteresser er delvis sammenfallende og støtter delvis mot hverandre, noen ganger i klare motsetninger. Samhandlingen gjennom fire år har gitt alle aktørene prosesskompetanse, nye møteplasser, underveis-dialog, medie- og formidlingsplan og events/seminarer. Dermed løses ofte problemer, framfor å låses.

De overordnede målene for Samhandling i prosjektplanen var:

- Løpende samhandling mellom de ulike aktørene i området
- Fungerende møteplasser mellom aktørene for inspirasjon, innovasjon og læring
- Iverksettelse av årlig formidlings- og medieplan for området

En vesentlig målgruppe for samhandling har vært de ulike aktørene som allerede var etablert inne på området ved prosjektstart, eller de som planla å gjøre det. Prosjektet ønsket at de både skulle bevisstgjøres på de mest sentrale kulturminnevern- og kulturarvselementene i dette området og kjenne til prosjektets grunnleggende ide og mandat, men også være aktører selv til å realisere sider av disse målene. At de alle på sikt skal være ambassadører ikke bare for egen virksomhet, men også for Hammerdalen som helhet og utvikle seg samarbeidende og kollektivt på noen fortrinn i skjebnefellesskapet Hammerdalen/ Fritzøe verk.

Arbeidere ved Treschow-Fritzøe AS. Foto: Treschow-Fritzøe AS

3 Organisering og finansiering

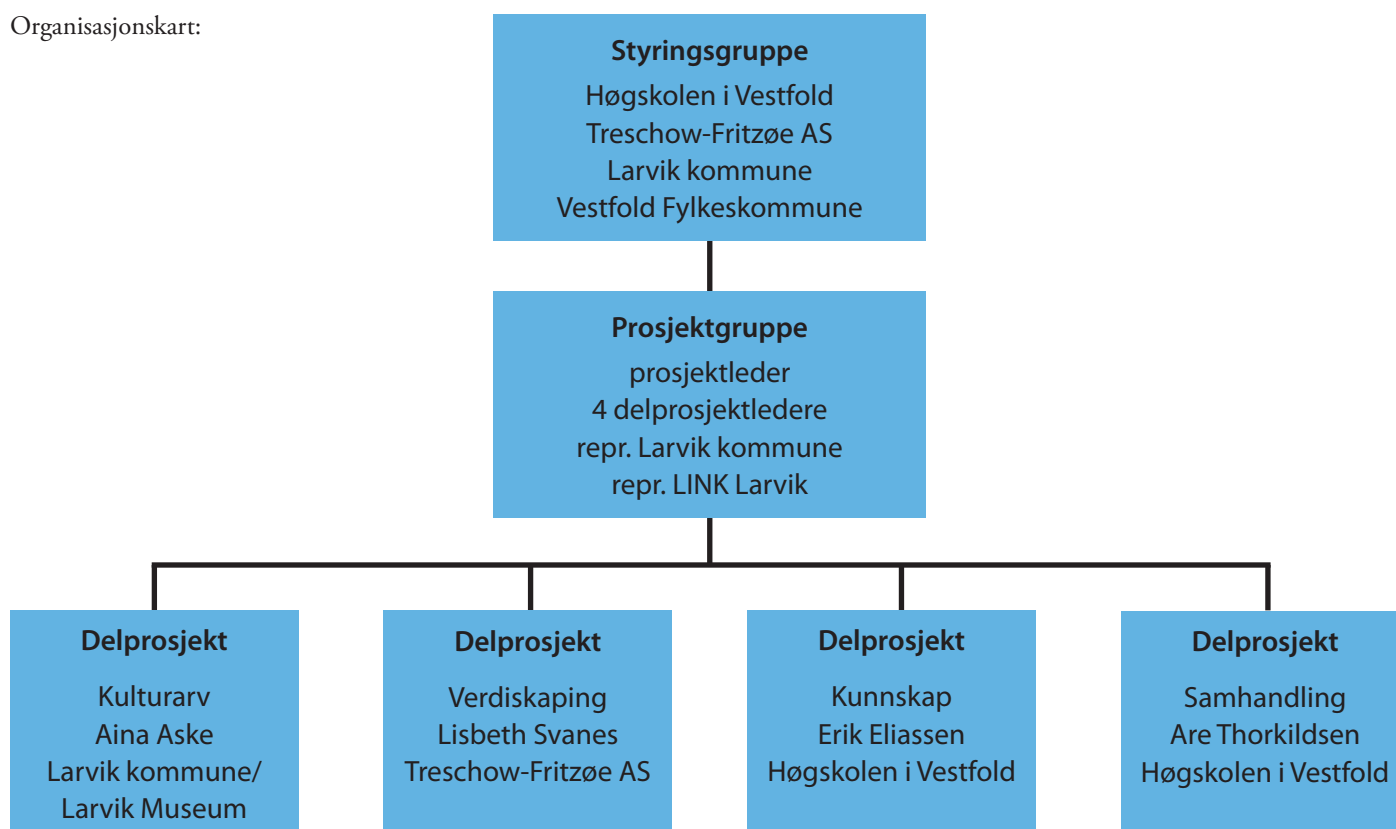
VSP Hammerdalen har krevd en type organisering som aktiviserer og forplikter de fire ulike hovedaktørene. Organiseringen må både ha evne og kapasitet til å koordinere og samordne aktiviteter som både er en del av selve hovedprosjektet, men også rom og tilstrekkelig dynamikk til å vurdere og håndtere den tilstøtende relevante agendaen som alltid ligger naturlig i randsonen av hovedprosjektet. Dette har krevd en styringsgruppe som repre-

senterer på høyeste nivå, og som dermed har påvirknings- og beslutningsansvar som står i forhold til forpliktelsene i prosjektet. Prosjektets varighet og omfang har medført at noen delprosjekter har vedvart gjennom hele prosjektperioden, noen har blitt avsluttet underveis, mens andre har kommet i tillegg. Prosjektet har hatt nødvendig fleksibilitet og omstillingsevne underveis for inkludering av nye ideer og delprosjekter. For å skape kontinuitet og stabilitet ble prosjektet organisert med to hovedfunksjoner; en styringsgruppe og en representativ, arbeidende prosjektgruppe.

Styringsgruppe:

Institusjon/bedrift	Representert med	Rolle	Periode
Treschow-Fritzøe AS	Konserndirektør Thor Eika	styremedlem	2007 -
Vestfold Fylkeskommune	Fylkesrådmann Knut Pihl Seksjonssjef Svein Almedal	styremedlem styremedlem	2007 - 2008 2008 -
Høgskolen i Vestfold	Dekan Ansgar Ødegård Dekan Thorleif Bugge	Styreleder	2007 - 2007-
Larvik kommune	Rådmann Arve Christophersen	nestleder	2007 -

Organisasjonskart:

Prosjektgruppen

Institusjon/bedrift	Representert med	Rolle	Periode
Treschow-Fritzøe AS	Markedssjef Lisbeth Svanes Markedssjef Kjell Arne Lunde	delprosjektleder medlem	2008 - 2010 2007 - 2008
Vestfold Fylkeskommune	X (ikke fast repr. etter 2008) Rådgiver Terje Kaldager	- medlem	2008- 2007 - 2008
Larvik Museum	Konservator Aina Aske	medlem	2009 -
Høgskolen i Vestfold	Høgskolelektor Erik Eliassen Stipendiat Are Thorkildsen Høgskolelektor Thomas Brekke	Delprosjektleder og prosjektleder Delprosjektleder og prosjektleder Delprosjektleder og prosjektleder	2007 - 2006/2007 og 2010 - 2008 - 2010 2007/2008
Larvik kommune	Utv.leder Jan Arvid Kristengård Konservator Aina Aske Utviklingsleder Gro Herheim	medlem medlem medlem	2007 - 2009 2007 - 2008 2010-
LINK (Larvik innovasjon, næring, kompetanse)	Daglig leder Jørgen Johansen	medlem	2008 -

Prosjektet har vært finansiert som følger:

Finansieringskilder:	2 007	2008	2009	2 010	SUM
Riksantikvaren	900 000	1 150 000	1 000 000	1 000 000	4 050 000
HiVe (2 stipendiater)	0	448 842	960 000	1 141 333	2 550 175
Treschow-Fritzøe	250 000	1 617 000	2 121 000	1 102 000	5 090 000
Larvik kommune	250 000	100 000	100 000	100 000	550 000
Vestfold fylkeskommune				1 520 000	1 520 000
	1 400 000	3 315 842	4 181 000	4 863 333	13 760 175

Som ovenstående tabell viser er prosjektet finansiert ved bidrag fra Riksantikvaren, Høgskolen i Vestfold, Treschow-Fritzøe, Larvik kommune og Vestfold fylkeskommune. En stor andel av bidragene i prosjektet er bundet opp i de tre stipendiatstillingene (9 årsverk), Dette er midler som ikke kunne vært disponert til andre formål i prosjektet. Egenandeler fra Treschow-Fritzøe er også i stor grad bundet opp til bestemte tiltak. Prosjektet har reelt sett hatt ca. 4 mill. til disposisjon i fireårsperioden til konkrete tiltak, prosjektledelse og drift.

Totalt er prosjektets finansiering på kr 13 760 175 for den 4-årige prosjektperioden. Av dette vil 6,426 mill. kr fremkomme

i Høgskolens prosjektregnskap for VSP Hammerdalen. Det som ikke inngår er Treschow-Fritzøes bidrag, fratrukket kr 306 000 til produktutvikling. To av stipendiatstillingene blir ført på egne stipendiatkontoer i høgskolens regnskaper.

I denne oversikten er beløpene lagt inn det året midlene faktisk ble overført til Høgskolen i Vestfold og rapport over forbruk fra Treschow-Fritzøe.

4 Prosjektprosessen

Når ulike aktører som kulturminnevern, kommune, bedrift, fylkeskommune, høyskole, som i utgangspunktet ikke samhandler til vanlig, skal samarbeide, byr dette selvsagt på store utfordringer både i forhold til organisering og prosess. Ulike fag og ulike erfaringer, preferanser og ståsted skal samarbeide mot felles mål som skal gi merverdier både på resultat etter hensikten med VSP Hammerdalen, men også for den enkelte aktør i partnerskapet.

Det handler om kompliserte kulturmøter, der tålmodighet for å utvikle nødvendig felles forståelse for oppgaver og bidrag kanskje er den aller viktigste ingrediensen. Målet er ikke å oppnå selvutslettende konsensus i slike partnerskap, men gi prosjektet nødvendig felles retning og utløse positive energier av spenningsfeltets forskjellighet på kompetanse- og aktørsiden. Målet er å skape merverdier utover det hver aktør kan make på egen hånd. Når ting går trått og virker unødig komplisert og energitappende, så har det i VSP-Hammerdalen vært viktig å minne hverandre om at årsaken til at en faktisk når frem til denne type prosjektmodus, nettopp er selve partnerskapets sammensetning og felles tyngde og styrke. Uten dette unike partnerskapets sammensetning ville neppe prosjektet vunnet frem, og sett dagens lys.

4.1 Arbeidsmetodikk og prosesser

Aktivitetene i prosjektet er i stor grad ledet av Prosjektgruppa, som har hatt det daglige ansvar for planlegging og gjennomføring av tiltak i tråd med de retningslinjer som styringsgruppa har satt og ikke minst, de krav som er satt fra sentrale myndigheter for å gjennomføre prosjektet. Innen prosjektområdet har det vært tre ulike prosjektkategorier:

- Prosjekter initiert direkte fra prosjektgruppa
- Prosjekter som er svært relevante for prosjektgruppas arbeid
- Andre prosjekter i området som berører Verdiskapingsprosjektet indirekte

Prosjektgruppa har etablert nødvendig kommunikasjon og samhandling med disse prosjektene. Der hvor det har vært hensiktsmessig har prosjektgruppa etablert referansegrupper eller arbeidsgrupper til delprosjektene.

Prosjektgruppa har vært utøvende/selvstendig arbeidende gjennom en flatest mulig struktur.

Prosjektlederrollen har derfor først og fremst vært å ivareta sekretariatsfunksjonen i prosjektet og den formelle prosjektadministrasjon. Prosjektleder har også hatt ansvar for noen deltiltak. Det har vært flere utskiftninger i prosjektledelsen i perioden.

Prosjektlederressursen har vært 25% stilling i hele perioden. Frem til formell tilsetning av prosjektleder fungerte Erik Eliassen som prosjektleder. Fra 01.10 2007 var Thomas Brekke (HiVe) tilsatt som prosjektleder. Are Thorkildsen var tilsatt i perioden 01.10.08 – 01.09.2010. Fra 01.09.2010 overtok HiVes prosjektgruppedlem, Erik Eliassen, prosjektlederansvaret. Skiftet var begrunnet med at stipendiat Are Thorkildsen gjennom prosjektleder vervet hadde gjennomført sin del av pliktarbeidet og var forpliktet til å sette av tilstrekkelig tid til nødvendig progresjon i avhandlingsarbeidet.

Hele prosjektgruppa har bidratt til å fronte prosjektet utad.

Optimistiske prosjektgruppedlemmer i 2007 og 2008

Delprosjektlederne har på vegne av prosjektledelsen hatt stor grad av integritet og delansvar innenfor en felles bestemt årlig prosjektportefølje som har vært nedfelt under de fire delprosjektområdene i en årlig handlingsplan. Delprosjektområdene har vært *kulturarv, verdiskaping, kunnskap, samhandling*.

Ansvarsområdene har vært naturlig fordelt etter representasjon, rolle og kompetanse i gruppa. Organiseringsformen og strukturen har nok derfor vært gunstig som utøvende redskap for prosjektet, særlig i forhold til aktørenes totale ansvarliggjøring og aktivitet gjennom hele prosjektet, men på en annen side har det medført en meget stor arbeidsbelastning på både prosjektleder og de fire delprosjektansvarlige. I det daglige arbeidet med delprosjektområdene er det etablert mange formelle og uformelle relasjoner, eksempelvis mellom museum og grunneier, mellom museum og fylkeskommune, mellom museum og bydelsinstitusjon osv. For HiVe, som både er en lokal og en regional aktør, har prosjektet også vært en viktig plattform for å styrke allerede gode relasjoner til Larvik kommune og Treschow-Fritzøe AS. Dialogen vil vedvare utover det konkrete prosjektsamarbeidet.

Vestfold Fylkeskommune (VFK) var initiativtaker og hadde allerede i søknadsfasen og i den tidlige prosjektetableringsfasen en nøkkelrolle på kulturminneområdet i prosjektet. Prosjektets spesielle karakter, der Hammerdalen var et spennende og viktig element i Larviks pågående byutvikling, gjorde det naturlig for VFKs region- og næringsavdeling å gå inn som interessant, støttespiller og prosjektpartner.

I utgangspunktet var det en særlig styrke for prosjektet at nøkkelpersonen fra VFK også hadde tilhørighet, interesse og erfaringer på kulturminneområdet. Stillingen ble under omorganiseringen i VFK i 2008 flyttet fra avdeling, for regional utvikling over til kulturavdelingens seksjon for kulturarv. Nøkkelpersonen fra prosjektetableringen ble samtidig tatt av prosjektet. Dette innebar i

praksis at VFK ikke lenger utøvde aktiv deltakelse på kulturminnedelen, noe som var et vesentlig og grunnleggende premiss ved etableringen av VSP Hammerdalen. Prosjektgruppen mistet med dette også sin faste representasjon fra det fylkeskommunale kulturminnevernet.

4.2 Nettverk og aktørsamarbeid: Offentlige myndigheter, næringsliv, kompetansmiljøer, eiere av kulturminner, frivillige, befolkningen.

4.2.1 Larvik Museum som aktør i prosjektet.

Museet kom inn på et relativt sent tidspunkt i prosjektet og har dels videreført engasjementet innenfor dokumentasjon av kulturmiljøet (som opprinnelig var en av satsingene fra Larvik kommune), dels initiert nye tiltak tilpasset museets fagområde innenfor kulturarv. Museet har i stor grad tatt med seg sine nettverk inn i prosjektet; faglig kontakt med andre museer som f.eks Næs jernverksmuseum.

Innenfor FoU sektoren kan nevnes spesielt samarbeidet med NIKU, Universitetet i Oslo (IKOS) og Göteborgs universitet (Historiska institusjonen). Larvik Museum har videre knyttet grunneier opp mot registrerings- og dokumentasjonsavdelingen KoMMA i Vestfoldmuseene IKS og historiker/arkivar Birthe Nebdal som har registrert Treschow-Fritzøe-bedriftens arkiv. Museets samarbeid med bedriften Treschow-Fritzøe er blir omfattende i løpet av de siste årene innenfor registrering, dokumentasjon og kunnskapsutvikling og vil ganske sikkert bli videreført innenfor det kulturhistoriske området.

Mot slutten av prosjektet er det opprettet kontakt med Vestfold fylkeskommunes Kulturarv via utgravningen av Overinspektørens gård. Det er etablert et godt samarbeid med Langestrand Nyttige Selskab, mens Fortidsminneforeningen avd. Vestfold etter prosjektets vurdering har valgt å stille seg negative til både VSP-Hammerdalen og Verdiskapingsprogrammet generelt.

Diskusjon med professorene Christer Ahlberger Göteborgs Universitet og Arne Bugge Amundsen UiO.
Foto: Aina Aske

Samarbeid mellom Larvik museum og fylkesarkeologen.
Foto: Heidi Meen Johansen

4.2.2 Treschow-Fritzøe som aktør i prosjektet

Treschow-Fritzøe AS er en strategisk og langsiktig næringsutvikler i Larvik. Offentlige myndigheter som Vestfold Fylkeskommune og Larvik kommune er, og vil alltid være, naturlige samarbeidspartnere for grunneier.

Gjennom Verdiskapingsprosjektet har grunneiernaturlig nok fått betydelig større fokus fra fjern og nær rundt VSP Hammerdalen generelt, og historiske funn gjort i prosesser spesielt.

Dette er positivt og har i følge grunneier bidratt til en bevisstgjøring intern, som nå legger stor vekt på å gi informasjon til omverden enten ved informasjonsmøter, i lokalpressen eller befaringer i området.

En viktig aktør i grunneiers nettverk er NIKU som rådgivere når endringer/rehabiliteringer, utgravninger osv. skal foretas. Høgskolen i Vestfold har vært en aktiv initiativtaker blant aktører i området, og samtidig bidratt til at andre i randsonen er trukket inn som brukere til området. Larvik Museum har vært en betydelig støttespiller. Konkrete avtaler er gjort for å ivareta Treschow-Fritzøes interesser i fremtiden når det gjelder forvaltning og formidling av historiske gjenstander og historie. Lokale lag og foreninger, bedrifter og privatpersoner både lokalt og nasjonalt viser stor interesse for utviklingen av området.

Treschow-Fritzøe er bevisst sitt samfunnsansvar, og ser betydningen av at VSP Hammerdalen med dens bynære beliggenhet utvikles til et område Larviks befolkning vil være stolt av.

Nedre og Øvre Verkgård

4.2.3 Høgskolen i Vestfold som aktør

Prosjektets bevisste tolkning av handlingsrommet i verdiskapingsbegrepet gir mange mulige innfallsvinkler og dermed rom for faglig involvering utover kulturminneområdet. Høgskolen har derfor tilført prosjektet FOU-ressurser der det har hatt mest faglig relevans i forhold til institusjonens etablerte fagmiljø og forskningsprofil. Krysningpunktene i denne sammenheng har til nå vært historie (industrihistorie), visuell kultur som pedagogisk tekst, og kanskje ikke minst, kulturelt entreprenørskap med fokus

på betydningen av kulturelle verdier som ressurs for lokal og regional verdiskaping.

Deltakelsen i prosjektet har fra HiVes side også nær sammenheng med den pågående etableringen av et lokalt studiesenter (Larvik studiesenter for høyere utdanning), der blant annet utvikling av kulturfaglig studieaktivitet har hatt aktualitet på utdanningsområdet. På FOU-området har kultur som næring hatt størst lokal fokus i samme periode, et fagområde som generelt sett er premarert både næringsmessig og faglig i Vestfold. VSP Hammerdalen var en konkret anledning for HiVe til å utvikle partnerskap og etablere erfaringer på dette området. Ambisjonen var i utgangspunktet at prosjektet skulle bidra både forløsende og styrkende for en slik regional agenda. Lokal nettverksbygging har derfor vært spesielt prioritert, parallelt med at Larvik kommune har prioritert kunnskap på høyere nivå særlig høyt på den politiske agendaen de senere årene. HiVe har vært en naturlig samarbeidspart på flere områder i den generelle utviklingen av Larviksamfunnet de senere årene.

Prosjektet vil sannsynlig være en faglig referanse langt utover prosjektperioden 2007-2010, og sannsynligvis etterlate positive, varige spor i de relevante forskningsmiljøene på HiVe. Samtidig har HiVe som aktiv prosjektaktør i VSP Hammerdalen og institusjon høstet generell kunnskap om kulturminnevernarbeid som en viktig ressurs i både kulturarv og samfunnsutvikling.

4.2.4 Larvik kommune som aktør

Larvik kommune var sammen med Vestfold fylkeskommune initiativtakere til prosjektet, og hadde kontakt med Miljødepartementet og Riksantikvaren i forkant av at Verdiskapingsprogrammet ble en realitet. For Larvik kommune var programmet av stor interesse som en relevant oppfølging av Kommunedelplan for Larvik by, hvor Hammedalen /Saggården / Sanden ville bli transformert til en «ny bydel», hvor bevaring av byens unike historie skulle forenes med overgang fra industrivirksomhet til kreativ næring, kultur og kompetanse. Aina Aske hadde på dette tidspunktet både arbeidsmessig tilknytning til strategisk planarbeid forankret hos Rådmannen, og til Larvik Museum. Hun var derfor en sentral person fra Larvik kommune i startfasen, og ble senere representanten fra Larvik Museum.

Larvik kommune hadde sammen med Larvik næringsforening og LO Larvik opprettet selskapet Link Larvik (Larvik innovasjons-, nærings og kompetansesenter), og dette selskapet ble senere tatt inn som partner i prosjektet.

I tillegg hadde kommune etablert Forum for høyere utdanning i Larvik, hvor representanter fra kommunen (administrativt og politisk), Vestfold fylkeskommune v/Thor Heyerdahl videregående skole, Link Larvik, Høgskolen i Vestfold og Larvik næringsforening var representert. Utvikling av høyere utdanning og byutvikling var for forumet det sentrale fokus, og området fra Tollboden til Hammerdalen var i «byplanen» utpekt til dette formålet. Det var derfor en naturlig kobling til Høgskolen i Vestfold, som ble invitert inn i planene om å søke deltakelse i Verdiskapingsprogrammet.

Larvik kommune hadde gjennom arbeidet med Kommunedelplan for Larvik by etablert en felles forståelse med Treschow- Fritzøe med ønsket utvikling av området Sanden, Saggården og Hammerdalen. Det var også allerede god kontakt knyttet til planene om kulturhus på Sanden og kommunens leie av lokaler i Nedre Verksgård til Larvik Museum (som på det tidspunktet var et kommunalt museum).

Larvik kommune hadde også en tett samhandling etablert mot Vestfold fylkeskommune, da i hovedsak knyttet til planene for Kaupang. Terje Kaldager i Vestfold fylkeskommune var fagansvarlig for dette prosjektet på vegne av Vestfold fylkeskommune, Larvik kommune og Universitetet i Oslo. Han var også svært sentral i etableringsfasen av verdiskapingsprosjektet i Hammerdalen, men gikk dessverre senere over i annen stilling – og derved ut av prosjektet som representant fra Vestfold fylkeskommune.

Larvik kommunes fokus i prosjektet har vært å bidra til at bevaring av sentral byhistorie og inkludering av området i byutvikling, med ny bruk i et helhetlig byperspektiv. Kommunen har også i prosjektperioden bidratt ved at kulturinstitusjoner er flyttet inn i det historiske området, hvor flytting av Larvik kulturskole og Studio Nille til Sliperiet er det største tiltaket. Kommunen har også i 2009 åpnet Bølgen Kulturhuset på Sanden, et tiltak som er svært sentralt i arbeidet med å utvikle aksene Tollboden – Hammerdalen. Utvikling av randsonen til Hammerdalen er et strategisk grep som vil styrke muligheten til ny bærekraftig bruk – samt synliggjøring – av det historiske området Hammerdalen. Etablering av Farris Bad (hotell) i randsonen er også et eksempel på tiltak som øker forutsetningene for økonomisk bærekraftig ny bruk, blant annet ved at hotellets gjester er kunder for virksomheter som etablerer seg i Hammerdalen. Strategien er at; Kulturarven styrker byutviklingen med identitet og særpreg, og; utviklingen i randsonen til prosjektområdet styrker publikums tilgang og bruk av området - som igjen styrker forutsetningene for økonomisk bærbar ny bruk av de historiske bygningene.

Larvik kommune har også i prosjektperioden ivaretatt en planfaglig rolle ved at området nå er regulert til spesialområde bevaring, slik dette ble vedtatt i Kommunedelplan for Larvik by. Prosjektet og Larvik kommunes planfaglige miljø har samhandlet ved at NIKU har utarbeidet en kulturminnefaglig utredning av området som både ble lagt til grunn i arbeidet med reguleringsplanen og som er viktig for Larvik Museum med tanke på dokumentasjon og formidling av områdets historie.

4.3 Andre virkemidler, tilskuddsordninger mv.

VSP Hammerdalen hadde i motsetning til mange av de andre prosjektene i programmet ikke restaurering av kulturminner som viktig satsingsområde. Rettere sagt var det en av prosjektets forutsetninger at dette skulle være grunneiers ansvar, men prosjektet skulle delta i og følge prosessen. Imidlertid ble søknader til kulturminnefondet lagt inn som en viktig tilskuddsordning i programmet og prosjektet ble oppfordret av RA til å søke midler for Mølla. Etter at denne søknaden ble innvilget har det ikke vært søkt om ytterligere midler innenfor prosjektets kjerneområde. Imidlertid har det vært gjort innsats for å utløse søknader fra bydelen Langestrand. Av ulike årsaker har man ikke lyktes med dette.

Informasjonsmøte for innbyggere på Langestrand om Kulturminnefondet, august 2008. Foto: Aina Aske

4.3.1 Mølla

Mølla har vært i prosess under hele prosjektperioden. Bygningsmassen er totalt nesten 10.000 kvm, og gir grunneier store utfordringer og kostnader ved en rehabilitering.

Mølla var opprinnelig 3 separate bygg som ble bygget sammen etter hvert for å tilpasses datidens behov.

Mølla Anno 1895

Det ble gjennomført et foresightprosjekt i regi av Telemarksforskning i første kvartal 2009, og rapporten forelå i juni 2009. *Foresight* er en samlebetegnelse på deltakerbaserte, tilrettelagte prosesser med systematisk innsamling av fremtidsrelevant kunnskap, hvor man i fellesskap utvikler fremtidsperspektiver/ visjoner på mellomlang og lang sikt, og der målet er å forbedre dagens beslutninger, og forankre disse hos viktige aktører. Resultatet av prosessen ble fem forskjellige konsepter, hvorav konsept 2 hadde forslag om studentboliger.

Grunneier søkte Kulturminnefondet i 2007, og mottatt tilsagn om kr. 1 mill. til rehabilitering av fasade på Pakkeriet. Disse midlene må disponeres i 2010, men vil bli søkt omdisponert slik at de kan inngå i en større sammenhengende rehabilitering av fasade.

Mølla midtre blir nå etter planen bygget om til studentboliger, og i den sammenheng er det utarbeidet en rapport av NIKU som har klare anbefalinger i forhold til rehabilitering av fasaden. På dette grunnlag ble det ansøkt Kulturminnefondet om nye midler i 2010, og innvilget kr. 1 mill. til restaurering av fasader.

5 Resultater

5.1 Verdiskaping - miljømessig, sosialt, kulturelt, økonomisk

5.1.1 Verdiskaping – miljømessig

Miljømessig verdiskaping fokuserer på i hvilken grad arbeidet med verdiskaping knyttet til kulturminner har positive ringvirkninger i forhold til miljø og landskap i et helhetlig perspektiv. Det vises til aktivitetene som er beskrevet i dokumentet «Kultur-arv sluttrapport». Et av de viktigste miljømessige resultatene er reguleringsplanen for Hammerdalen. I planen er det lagt stor vekt på at Fritzøe verk både skal beholde sitt sterke industrielle preg, og samtidig integreres som del av byens sentrum. Planen blir, sammen med et fortsatt godt samarbeid mellom aktørene,

den viktigste garantien for både bevaring av kulturmiljøet og en heldig utvikling.

(se vedlegg 1: Tiltaksoversikt kulturarv)

5.1.2 Verdiskaping økonomi (eiendomsutvikling)

Treschow-Fritzøes utviklingsplaner er langsiktige, og for Fritzøe Verk i VSP Hammerdalen ble disse laget i 1995. Viktige elementer i våre interne planer er fanget opp og forsterket av Verdiskapingsprosjektet, som satsing på områdets unike historie og kulturminner.

VSP Hammerdalen er et byutviklingsprosjekt som skal ta vare på, og bruke den materielle og immaterielle kulturarven. Vern gjennom bruk. Prosjektet er et stedsutviklingsprosjekt med satsing på bærekraftig utvikling innen næring og kultur. Et attraktivt område med en unik beliggenhet utvikles, med nærhet til sjøen og Larvik sentrum. Det bygges nye bygg som hotell, leiligheter, kulturhus, næringsbygg osv.

VSP Hammerdalen som bydel baseres på nyskaping og kulturaktiviteter i vid forstand, og med respekt for områdets historie. Både miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske aspekt ligger til grunn i selve utviklingsarbeidet. En felles forståelse av økonomiske forutsetninger for langsiktig og bærekraftig utvikling i området er påkrevet.

Det er utfordrende å få bærekraftige næringsmiljøer knyttet til kunst, håndverk og kulturaktiviteter. Kunstnermiljøet på Fritzøe verk har hatt relativt stor utskifting av aktører. Subsidier av husleie og markedsføringskostnader er en forutsetning for å kunne skape et kreativt og spennende miljø på Fritzøe verk.

Betydelige midler er investert i området, både bygningsmessig og tilrettelegging av uteområdene. Store ressurser er igangsatt for å etablere samarbeid med aktører i randsonene.

Tidligere Mekanisk Verksted (Mekken), Plateverksted, Sliperiet og Høvleriet er bygninger som er tilrettelagt for, og som tiltrekker seg, nærings- og kompetansemiljøer. I disse byggene er det ingen ledige lokaler i dag, og leietakere bruker områdets historie i profilering av egen virksomhet.

Prosjektet, og Høgskolen har bidratt positivt til etablering av eget nettsted, www.fritzøeverk.no, som gir aktørene mulighet for markedsføring av egne aktiviteter og virksomhet.

(Se vedlegg 2: Tiltak verdiskaping / økonomi)

Totalt er det investert kr. 150 millioner i rehabilitering, infrastruktur og tilrettelegging i Hammerdalen siden 2004.

Vedlegg oversikt kostnader forbundet med rehabilitering av bygg og tilrettelegging infrastruktur i området. (Se vedlegg 4-11)

5.1.3 Verdiskaping sosialt (kunnskap/samhandling)

Utgangspunktet for Høgskolen i Vestfold har vært å supplere den kulturminnefaglige hovedagendaen innenfor enkelte sider ved et utvidet verdiskapingsbegrep i prosjektet (sosial, kulturell, økonomisk verdiskaping). Forutsetningen var samtidig at kulturminnefaglig spisskompetanse i prosjektet i stor grad skulle ivaretas av Vestfold fylkeskommune og Larvik Kommune/Larvik Museum.

Fokus til nå har særlig vært på samhandlingsprosesser (sosialt) og på stimulering og utvikling av nye innholds- og etterbruks-

element i fremtidens levende kulturminner i Hammerdalen, eksempelvis dokumentasjon av lokal industrihistorie (kulturarv). En utsjekk av deltiltakene på kunnskapsområdet i hele perioden viser stor grad av måloppnåelse. Selv om enkelte tiltak dessverre ikke ble gjennomført slik som først planlagt, har andre kommet til underveis.

VSP Hammerdalen har tre stipendiater i arbeid siden 2008. I 2009 iverksatte prosjektgruppa tiltak som skulle bidra til sterkere involvering av stipendiatene i det løpende utviklingsarbeidet i Hammerdalen og Larvik, både individuelt og som gruppe. De tre stipendiatene har derfor bidratt med løpende formidling fra forskningen sin, blant annet under Forskningsdagene på HiVe i 2009. De har alle tre for øvrig deltatt som tiltaksansvarlige på flere delprosjekter i Hammerdalprosjektet, på basis av sin faglighet. Eksempelvis utvikling av kulturarv-/formidlingsprosjektet Tause stemmer, som etter planen blir en større teaterproduksjon i Hammerdalen i regi av Teater Ibsen i 2011. En av stipendiatene har deltatt i utvikling av nettsiden fritzoe verk.no. En annen har bistått prosjektledelsen administrativt. Stipendiatene har hatt foredrag på lokalt arrangement (Västerhavets kulturarv) og paper-presentasjoner på konferanser nasjonalt og internasjonalt. Forskningsperioden fortsetter til 2012.

Det har imidlertid ikke lyktes prosjektet å engasjere bachelor- og mastergradstudenter som aktører i kunnskapsutviklingen denne prosjektperioden, slik hensikten var i prosjektplanen fra 2007, men viktige faglige nettverkskoblinger er etablert, og denne opsjonen vil bli stående også etter verdiskapingsprogrammets formelle avslutning. Verdiskapingscenteret, også omtalt under kulturminner/verdiskaping, er heller ikke realisert rent fysisk i prosjektperioden, men relevante innholdselementer er utviklet, og et slikt Verdiskapingscenter kan nå bli realisert i den videre utvikling av Mølla.

Vår felles tolkning av kunnskapsbegrepet i prosjektet har i tillegg til kunnskapsutviklingen i mer akademisk forstand, vært å bistå og stimulere næringsmuligheter for særlig kunst-, kunsthåndverks- og kulturaktørene i Hammerdalen. Seminarserien «Å leve av sitt talent» for kunst- og kulturaktørene i Hammerdalen har pågått både i 2009 og 2010, men det har vært tungrodd å få en gruppe med relativt sprikende interesser og til å melde inn sine behov som kan løses i fellestiltak. Kurskonseptet «Hammerdal-kursene» fra prosjektplanen, hvor kunst- og kulturaktører i Hammerdalen selv er aktive bidragsytere/ kursholdere i kollektive tiltak mot et bredt publikum, endte med pilotarrangementet Barnas Verk 2010. Det ble uansett et godt eksempel på et aktør-samarbeid direkte i prosjektets regi, som i følge aktørene selv vil fortsette som årlig aktivitet etter prosjektets avslutning.

Et seminar for å utvikle tilsvarende konsept for lokale bedrifter ble i 2010 gjennomført i samarbeid med den lokale næringsforeningen. Hensikten i begge tilfellene har vært å tilrettelegge for stadig ny attraksjonsfremmende kulturaktivitet som stadig inkluderer nye brukergupper til å bruke Hammerdalen.

Høgskolen i Vestfold, som også har et lokalt studiesenter for høyere utdanning i Larvik (nær Hammerdalen), har parallelt med prosjektperioden arbeidet med å utvikle nye kurs- og studietilbud innenfor kunst- og kulturfag i Larvik, der også virksomheter i Hammerdalen inngår både som aktører og arena. Hammerdalprosjektet har nok generelt sett bidratt til å styrke HiVes rolle som høyere utdanningsaktør i Larvik, gjennom sterkere involvering og deltakelse fra flere fagmiljø, som også var en av HiVes grunnleggende begrunnelser for deltakelsen i prosjektet og aktørfellesskapet.

Hammerdalen kan med nye Mølla nå bli en viktig velferdsarena for både HiVes og Politihøgskolens studenter i Larvik. Det «forløsende» studentboligtiltaket i Mølla, som etter planen skal stå ferdig allerede i 2011, vil sannsynligvis stimulere andre interesser og aktører til å vise interesse for resten av «Møllakomplekset». For Hammerdalprosjektet innebærer dette uansett en ny og spennende brukergruppe i fremtidens Hammerdalen og Larvik, og prosjektet har fått en vesentlig leveranse og en ny, dokumenterbar milepæl.

Se vedlegg 3 og 4: Område kunnskap og samhandling.

5.1.4 Verdiskaping gjennom samhandling

I løpet av 2009 og 2010 har selve gjennomføring av en rekke tidligere planlagte tiltak og aktiviteter stått sentralt i prosjektgruppens arbeid. Dette har medført at prosjektet har oppnådd en sterkere forankring i lokalmiljøet. Det er etablert viktige relasjoner og samarbeidsprosjekter med virksomheter og lokale foreninger i og rundt Hammerdalen. Noen enkelttiltak har hatt til hensikt å stimulere næringsaktørene til flere kollektive tiltak i Hammerdalen, gunstig for den enkelte aktør, men som også på sikt gir rom for økt bruk av området for et variert publikum. Innenfor enkelte delprosjekt i prosjektets regi har aktivitet vært stor.

Et vesentlig tiltak i forbindelse med samhandling med brukere har vært utviklingen av nettstedet fritzoeverk.no som et vesentlig delsvår på målbildet om fungerende møteplasser. Her presenterer alle aktørene i Hammerdalen seg selv under en felles driftet nettside, der også Verdiskapingsprosjektet får presentert seg. Daglige aktiviteter og større begivenheter er dermed koordinert og gjort mer synlig utad. Arbeidet med nettstedet ble ledet av stipendiat Iben Brinch Jørgensen, som for øvrig forsker på visuell kommunikasjon. Et annet vesentlig samhandlingstiltak i den siste perioden av prosjektet var dialogmøtene med de faste brukerne i området, og etter hvert, ansettelsen av en fast lokal kontaktperson, «en Verksmester på nye Fritzøe verk». Verksmester har hatt rollen som utøvende, daglig bindeledd mellom noen av prosjektets attraksjonskapende tiltak og kunst-/kulturaktørene i området.

Vi mener prosjektet og vår gradvise mer bruker- og dialogbaserte arbeidsform har bidratt til å løfte blikkene til mange, særlig de to siste årene, og at relativt negative grunnstemninger blant aktørene i Hammerdalen ved prosjekts første to år gradvis er endret til mer positive. For VSP Hammerdalen er dette vesentlige innholdselementer for nye Fritzøe verk, ved siden av den profesjonelle ivaretagelsen av kulturminnene. Målet har jo også vært at det skal skapes ny aktivitet i Hammerdalens flotte kulturminner. Det gjenstår å dokumentere eventuelle holdningsendringer ved prosjektets slutt (inngår i forskningsarbeidet).

Fornøyde unge aktører på Barnas Verk sommeren 2010. Vel møtt i 2011.

Samarbeidsklimaet i prosjektet kan derfor i prosjektets avslutningsfase beskrives som godt og velfungerende, samtidig som det ikke skal legges skjul på konflikter gjennom at aktørene har ulike interesser og fokusområder. Gjennom nært og kontinuerlig samarbeid over tid er det imidlertid etablert en større forståelse for hverandres perspektiver og interesser, og hvordan den enkeltes parts bidrag og kunnskaper er viktig, og til dels nødvendige for det helhetlige utviklingsarbeidet.

Et resultat av dette er at aktørene i siste fase av prosjektet i større grad samarbeider på tvers av delprosjektene, og at mange av tiltakene og aktivitetene nå er blitt naturlig integrert i hverandre. Et godt eksempel er det nære samarbeidet Larvik museum og Høgskolen i Vestfold har etablert i forhold til kunnskaps- og formidlingsarbeidet relatert til verkshistorien i området (Västerhavets kulturarv/ «Tause stemmer»).

5.1.5 Kulturell verdiskaping

Begrepet kulturell verdiskaping retter fokus mot hvordan kulturarven kan bidra til å styrke selvforståelse og trivsel, og dermed bidra til økt kunnskap og opplevelse. Identitet, særpreg ved sted, symbolbruk, omdømme og attraktivitet er viktige nøkkeler.

Kulturell verdiskaping er sammenfallende med aktiviteter under delprosjektet Kulturarv og dels delprosjekt Verdiskaping. Det overordnede målet for VSP Hammerdalen har vært nettopp å bidra til at Fritzøe Verk skal bli en integrert del av byutviklingen og byens sentrum, og samtidig beholde sin identitet som historisk sted og kulturmiljø.

I tillegg har det vært viktig å få byens befolkning til å bruke området – og forstå og oppleve de historiske kvalitetene. Vi uttrykte dette slik i starten av prosjektet: Utvikle Hammerdalens kulturarv til nye verdier for grunneier, lokalsamfunn, region og nasjon. Via aktiviteter, arrangementer og ikke minst den oppmerksomhet stedet har fått i media (i hovedsak lokalt, men også nasjonalt) er Hammerdalen, som i fortsettelsen vil leve videre som Fritzøe Verk, blitt satt på kartet og har et godt omdømme. Under dette punktet må nevnes bruken av eldre industribygninger som atelierer og verksteder for kunstnere og håndverkere, tilstedeværelsen av dansstudio og kulturskole i Sliperiet og ikke minst, museets virksomhet i Materialforvaltningen.

Larvik Museum ved inngangen til Fritzøe verk på Langestrand.

Larvik Museum har etter hvert fått en nøkkelrolle i den kulturelle verdiskapingen som har med kulturhistorien å gjøre. Det er etablert et godt samarbeid mellom Larvik Museum og Treschow-Fritzøe vedrørende bedriftsarkiv, fotosamling og verdi-

fulle samling av gjenstander fra industrien generelt og ikke minst, treformer og jernplater fra jernovnproduksjonen ca 1670 – 1868. Det er inngått langsiktig avtale med Vestfoldmuseene IKS når det gjelder katalogisering og magasinering.

Motiv fra en gravplate støpt ved Fritzøe Jernverk i 1790.

Museet utformet og fulgte opp NIKU's oppdrag med kulturminneanalysen sammen med Vestfold fylkeskommune (Kulturarv) og har bidratt med kart, bilder og arkivmateriale i forbindelse med konkrete restaureringsprosjekter og planlegging av disse; Nedre verksgård, Mølla, Mekanisk verksted, Sliperiet, Overinspektørens gård. Museet ivaretok formidlingen av utgravningen av Overinspektørens gård i samarbeid med Vestfold fylkeskommune sommeren 2010. I den forbindelse må også nevnes prosessen rundt båtene som ble funnet på Batteristranda høsten 2008. Larvik Museum har i løpet av prosjektperioden arrangert en rekke åpne kvelder, seminarer og møter med Hammerdalens kulturarv som tema. Samtlige har vært godt besøkt.

Foredrag om Hammerdalen på Larvik Museum i 2007

I tillegg har museet hatt en lang rekke omvisninger, foredrag og vandringer i området for mange forskjellige grupper. Formidlingen av Hammerdalens kulturhistorie vil bli formalisert av museet i løpet av prosjektets siste fase i form av en veiviser for publikum, skilting ute i Langestrandområdet og opplæring av guider (vår 2011).

Et viktig formidlingsprosjekt i museets regi var satsingen på Minnefinnere i kulturminneåret 2009. Larvik Museum utviklet et nasjonalt opplegg for Minnefinnere i samarbeid med RA og gjennomførte et vellykket minnefinnerekurs for Langestrand skole.

Et læremiddel for ungdom er også under utarbeidelse i forbindelse med forestillingen «Tause stemmer», men dette kan forhåpentligvis utsettes til 2011 slik at det i størst mulig grad kan bygge på forestillingen. I forbindelse med Tause Stemmer

ar det vært et nært samarbeid med Anita Norli (den ene av stipendiatene). Et annet viktig resultat av prosjektet er samarbeidet med professor Arne Bugge Amundsen (Universitetet i Oslo) om Langestrand kirker. Sammen med skiltprosjektet er disse viktige nettverksprosjekter, sammen med Langestrand Nyttige Selskab og Langestrand kirkes menighet.

Utsnitt av akvarell, Fritzøe verk med Langestrand kirke ca. 1800. Larvik Museum

5.1.6 Konsekvenser for kulturminner og kulturarven

Den viktigste konsekvens for kulturminnene i Hammerdalen er kulturminneanalysen og reguleringsplanen. I tillegg har dialogen med grunneier om enkeltbygninger og utredninger og prosesser knyttet til enkeltbygninger vært svært viktig og verdifull.

Mht kulturarven har prosjektet lagt et godt grunnlag for videre *utforskning og bruk* av kulturhistoriske verdier i Hammerdalen, ikke bare det fysiske miljøet men også fortellingene som finnes om tradisjon, endring og innovasjon. Her kan man arbeide videre ut fra de ulike strategier som er beskrevet i NIKU-rapporten, og ut fra erfaringer som prosjektet så langt har generert.

6 Hva har vi lært

6.1 Analyser og hovedpoeng

Erfaringene fra prosjektet har bekreftet verdien av samarbeid, men også synliggjort at kulturminnevern og kulturhistorie som et felt med stor grad av interessekonflikter og maktkamp. I hovedsak handler dette om enkeltpersoner som gis spillerom innenfor institusjonelle rammer som både er av frivillig og offentlig karakter.

I og med at kontakten har utviklet seg til å bli tett mellom en offentlig kulturarvinstitusjon (museet) og næringslivet representert ved grunneier (TF) har førstnevnte selvsagt både stilt spørsmål til egen integritet, og andre har stilt museet det samme spørsmålet. Imidlertid har museet opplevd å bli respektert både når det gjelder krav og forventninger til hvordan ting skal gjøres (som for eksempel kontakt med regionale og nasjonale kulturminnemyndigheter) og hvem som bør gjøre – eksempelvis undersøkelser, dokumentasjon og analyser. Dermed er det ikke sagt at alt er ukomplisert og at uenighet ikke vil oppstå i fortsettelsen. Imidlertid har prosjektet bidratt til å skape «høyde under taket» for meninger, og trygghet for at man i enkeltsaker kan leve med uenighet.

I løpet av prosjektet har kulturarv blitt et tema i samtale og i handling mellom museet og høyskolemiljøet. Først og fremst gjelder dette kulturhistoriske vinklinger, men via kontakt med spesielt stipendiatene er det også skapt et rom for den fysiske kulturarven.

Deltakelsen i prosjektgruppen har brakt nye og friske perspektiver

på kulturarv som en ressurs for utviklingen av et område som Fritzøe verk. På den annen side er det heller ikke tvil om at prosessens utradisjonelle mål og arbeidsmetoder også har utfordret miljøer som skulle ønske noe annet av prosjektet enn hva det egentlig inneholder. Dette gjelder spesielt Fortidsminneforeningen avd. Vestfold som muntlig og i brev og gjennom innspill i ulike medier har uttrykt sterk mishag med prosjektet.

Også Kulturarv i Vestfold fylkeskommune har i media stilt seg kritisk til programmet som sådant. Dette er antagelig hva et pilotprosjekt må forvente, og det er en verdi i seg selv at kritiske røster er tydelige. I det lange løp tror vi likevel mest på samarbeid og dialog og mindre på konfrontasjon.

Prosjektet har tilført kompetanse og bidratt til praktiske løsninger for Treschow-Fritzøes arbeid med Fritzøe Museum, og med arkivering av historiske dokumenter og fotografier.

At vi befinner oss på historisk grunn, og hva historien kan fortelle oss, er spennende. Et tett samarbeid med kulturminnemyndigheter er påkrevet, og ikke minst, Larvik Museum, de som skal formidle historien i etterkant. Grunneier ser viktigheten av å undersøke grunn/arkeologiske undersøkelser, og tar hensyn til dette i fremtidige prosjekter.

Arbeidet for å etablere livskraftige miljøer på Fritzøe verk i Hammerdalen vil bli videreført, knyttet til kunstneriske, kreative og kompetansebaserte næringer – basert på kulturarven, og i en spennende kombinasjon med utvikling av nye bygninger og aktiviteter på områdene Sanden og Saggården.

Prosjektet har lært oss at kunst- og kulturaktører er en lite ensartet gruppe og krever tålmodighet og spesiell tilrettelegging og samarbeidsformer. Men samtidig er dette en særdeles kreativ gruppe som nettopp kan gi et slikt område en ekstra inviterende etterbruksprofil.

Prosjektet har legitimert og styrket Høgskolens tilstedeværelser i Larvik, som var en av hensiktene med å gå inn i prosjektet. Positive erfaringer med det tette partnerskapet har allerede avstedkommet nye ideer til nye samarbeidsrelasjoner i nye prosjekter.

En vesentlig del av kunnskapsproduksjonen i VSP Hammerdalen ligger fortsatt «gjemt» i de tre stipendiatenes løpende forskningsproduksjon. Deres arbeidsperiode er normalt fire år etter nødvendig langvarige ressurs- og tilsettingsprosedyrer. Det betyr at avhandlingene ikke vil bli lagt frem før tidligst i 2012. Da vil vi få mer vitenskapsbasert innsikt i spennende elementer i Hammerdalens industrihistorie, i de visuelle inntryksformer og på aktørpartnerskap og samhandlingsprosesser som skaper mer enn hva enkeltaktører makter å produsere. Det er også viktig kunnskap å dele bredt både i region Vestfold og nasjonalt.

6.2 Suksesshistorier

6.2.1 Stipendiatstillinger

Prosjektet fikk utløst tre stipendiatstillinger som forsker på ulike sider av Hammerdalen både som konkret prosjekt og som case. Forskerne representerer tre ulike institutt fordelt på to fakultet. Dette er generelt sett en utradisjonell måte å anvende FOU-ressurser på, særlig innenfor de humanistiske fagene i Akademia. Resultatene gjenstår fortsatt å se og bedømme.

Stipendiatene Iben Brinch Jørgensen og Are Thorkildsen.
Foto: Aina Aske

6.2.2 Skipsfunnene på Batteristranda

Høsten 2007 startet byggingen av hotellet Farris Bad, etter en utsettelse på to år.

Ganske raskt etter at graving startet blir det funnet er to skipsvrak, som viser seg å være båter fra ca 1700 og 1730 tallet. All erfaring skulle tilsi at vi nå ville få ytterligere utsettelse, men Norsk Maritimt Museum v/ Nymoen kommer raskt til, og får båtene flyttet i hele «pakker» ut av byggegroppen og plassert på egnet sted for videre undersøkelser. Denne raske handlingen medførte at utbygger slapp ytterligere forsinkelse i prosjektet.

Batteristranda 2007. Flytting av skipsrest fra 1700-tallet.
Foto: Østlandsposten.

Et av de mange hundre funn som ble avdekket.
Foto: Østlandsposten

6.2.3 Minnefinnere

Et viktig formidlingsprosjekt i museets regi var satsingen på Minnefinnere i kulturminneåret 2009. Larvik Museum utviklet et nasjonalt opplegg for Minnefinnere i samarbeid med RA og gjennomførte et vellykket minnefinnerkurs for Langestrand skole.

Populært ministerbesøk på Langestrand skole.. Foto: Heidi Meen Johansen

Minnefinnere i farta. Foto: Heidi Meen Johansen.

6.2.4 Kulturskolen

Verdiskapingsprosjektet bidro avgjørende til at Larvik Kommune valgte å etablere Kulturskolen i Sliperiet i 2008. Kulturskolen og dansstudioet har over 2000 elever og innebærer en levende og vesentlig del av den kulturfaglige profilen i Hammerdalen i dag. Det er særlig løfterikt for fremtiden.

Foto: Kulturskolen og Studio Nille (dansstudio)

6.2.5 Nettstedet *fritzoeverk.no*

Nettstedet *fritzoeverk.no* ble lansert på prosjektsamlingen i Hammerdalen i 2009. Nettstedet er utviklet gjennom prosjekt VSP Hammerdalen og i aktiv bruk blant dagens ca 50 kultur- og næringsaktører. Nettstedet har digitaliserte kart der det er enkelt å manøvrere seg på området for eksterne brukere, beskrivelse av de enkelte bygningene, de lokale nærings- og kulturaktørene og nyheter om de løpende begivenheter og fellesaktiviteter ved nye Fritzøe verk. Videre har nettstedet informasjon utvalgt informasjon om og fra verdiskapingsprosjektet og oversikter over mediedekning av prosjektet.

6.2.6 Mølla

I 1870 var «Mølla» en av tre atskilte bygg. Utfordringene med «Mølla» virket nesten uangripelig som helhetsløsning både på grunn av størrelse, form og innhold. Parallelt ønsket Larvik kommune å bygge studentboliger sentralt i Larvik (Høgskolegruppa/studenten i sentrum) i forbindelse med at både HiVe og Politihøgskolen har etablert studievirksomhet i Larvik. Flere alternative løsninger i Larvik ble vurdert, men til slutt falt valget på muligheten i midtbygget på «Mølla». I 2010 ble det prosjektert 53 nye studentboliger, med Studentsamskipnaden i Vestfold som utbygger. Det er planer om ferdigstilling av studentboligene allerede til studiestart høsten 2011, og en ny og spennende gruppe rykker da inn i Hammerdalen.

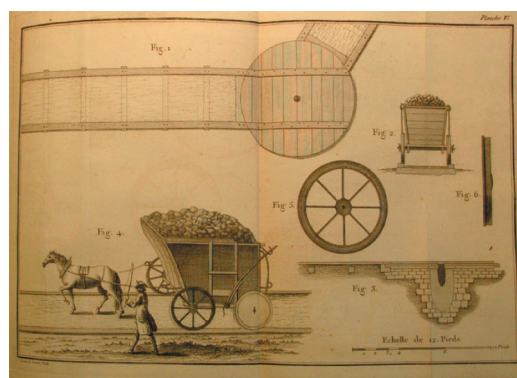
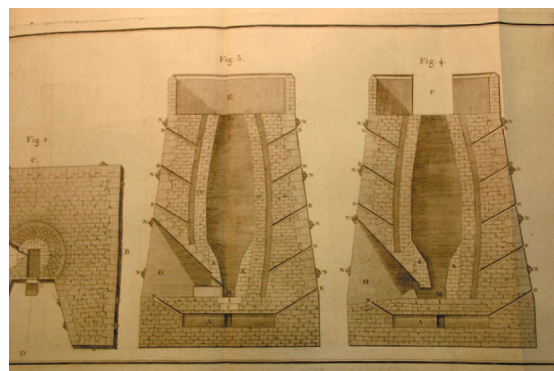
Tiltaket er parallelt med å sikre Larvik som studentby, samtidig som studenter vanligvis er spennende og aktive kulturbærere. Sammen med 2-3000 ukentlige elever på Kulturskolen (i Sliperiet) og en veletablert danseskole i nabobygget, der det også er en fleksibel øvingsscene, danner dette samlet sett et ungt og fremtidsrettet kulturorientert inntrykk. Det gir igjen puls og forløsende grunnlag for ny utvikling av den resterende bygningsmassen i «Mølla».

Illustrasjon: Tom Roar Holbein. Fra Rapporten «Mølla - Minner & muligheter» (2009)

6.2.7 Kulturhistoriske gjenstander og dokumenter

Prosjektet har tilført kompetanse og bidratt til praktiske løsninger for Treschow-Fritzøes arbeid med jernovner på Fritzøe Museum, med arkivering av historiske dokumenter/ fotografier, med guiding og formidling. Dette arbeidet blir en grunnstein i videre formidling av byens og verkets kulturhistorie og av attraksjonsutviklingen.

Illustrasjoner av masovnen ved Fritzøe jernverk. Gabriel Jars 1761. Fra «Voyages metallurgiques». Foto: Aina Aske

6.2.8 Relasjoner og markedsposisjoner er forsterket.

Prosjektet har bidratt positivt til markedsføring og aktiviteter på Fritzøe verk i Hammerdalen, og konkret til interesse for etablering av kompetansebaserte virksomheter som vil være med på utviklingen. Nærings- og kompetansemiljøer identifiserer seg med områdets historie og karakter, som grunnlag for egen profilering.

Et åpent, godt og utfordrende samarbeid er etablert mellom partene Larvik kommune, Vestfold Fylkeskommune, Larvik Museum og Høgskolen i Vestfold.

Høgskolen i Vestfold har bidratt positivt med innhold blant aktørene som kurs, aktiviteter og formidling i området. Et av høydepunktene var aktørenes felles tiltak, *Barnas Verk* sommeren 2010, der over 70 barn var i aktivitet hos ulike kulturaktører en hel uke til ende.

Det er etablert et godt samarbeid med kulturminneforvaltningen og grunneier i forbindelse med arkeologiske undersøkelser. Vestfold fylkeskommune gjennomførte høsten 2008 en arkeologisk registrering av tomt for P-anlegg på Langestrand i Larvik kommune. Tiltakshaver er Fritzøe Eiendom og tomta ligger innenfor området som omfattes av VSP Hammerdalen.

6.2.9 «Overinspektørens hage» og Langestrand kirker

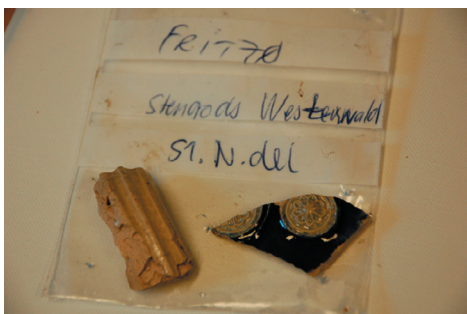
I løpet av prosjektfasen ble det igangsatt to prosjekter som gir spennende perspektiver på den videre forskning og kunnskapsutvikling knyttet til Fritzøe verk, men også Larviks tidlige historie. Prosjektene vil også bidra til utprøving av fagmetodikk og kunnskapsprosesser. Arkeologiske undersøkelser i det som antagelig har vært det første Fritzøehus, startet som et prøveprosjekt i 2008.

Registreringen resulterte i funn av kulturlag og strukturer, tolket som rester etter bebyggelse, brann og aktiviteter fra Fritzøe verks pionertid. Etter en lang og kronglete søknadsfase ble det innenfor VSP Hammerdalen mulig å realisere ny utgraving sommeren 2010. I denne prosessen har fylkeskommune, grunneier og museum samarbeidet og utløst respektive kompetanser og samarbeidspotensial. Foreløpig har dette resultert i en «åpen» utgraving med muligheter for publikum til å se, lytte, oppleve og lære om området og arkeologisk metode. Prosjektet er nå inne i en spennende fase med analyse av resultater.

Utgravningen har revitalisert arbeidet med Larvik bys tidligste historie, som også er Fritzøe verks historie. Det er et håp og en forventning om at samarbeidet skal få mulighet til å videreføres.

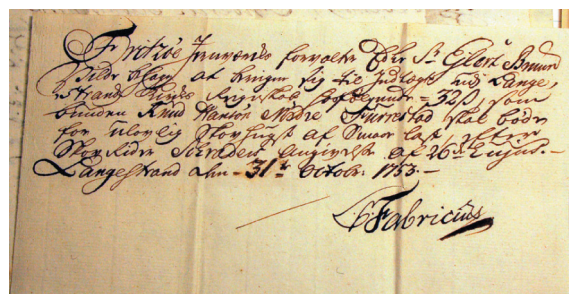

Fra utgravningen sommeren 2010. Foto: Trude Aga Brun

Stengods. Foto: Trude Aga Brun

Det neste prosjektet henger nært sammen med det første, men er foreløpig en arkivundersøkelse/forskning knyttet til verkets kirker, som også var og er bydelens kirke. Den første Langestrand kirke var også byens først kirke. Arne Bugge Amundsen, professor i kulturhistorie ved IKOS, Universitetet i Oslo har ansvar for forskningsdelen i nært samarbeid med Larvik Museum og prosjektet **Västerhavets kulturarv**.

Dokumenter fra kirkens arkiv. Statsarkivet på Kongsberg. Foto: Aina Aske

6.3 Flaskehalsen og særlige utfordringer

En av de store utfordringene i VSP Hammerdalen har vært at enkelte planlagte tiltak kom sent i gang, lest i forhold til ambisjonsnivå i søknad og prosjektbeskrivelse. Dette har ført til at flere tiltak ble utsatt og havnet på feil side av regnskapsårene. Prosjektet har av samme grunn fått bekymringsmeldinger fra Riksantikvaren. Det gjelder særlig prosjektårene 2007 og 2008. Prosjektet kom formelt sett ikke i gang før ca 1. okt. 2007. De to siste prosjektårene (2009 og 2010) er mange tiltak også fra den første prosjektperioden gjennomført.

6.3.1 Lokalt nivå:

Prosjektgruppen har hatt forskjellige verdier, interesser og agendaer i prosjektet. Delprosjekter i slike samarbeidsprosjekter krever ofte mange avklaringsrunder og en viss grad av fellesforstått modenhet før de kan effektueres. Det tar den tid det faktisk krever, jamfør tidligere beskrivelse av prosjektprosessen. Det har vært relativt sett stor turnover i prosjektledelse med tre ulike prosjektledere (alle fra HiVe) i løpet av fireårsperioden.

Både Verdiskapingsprogrammet sentralt og VSP Hammerdalen lokalt har i 2010 fått sterk kritikk fra Fortidsminneforeningen i Vestfold. Hammerdalprosjektet har i et brev i 2009 tilbudt å samarbeide nærmere om enkeltsaker, men dette var ikke aktuelt for FMF på det tidspunktet.

6.3.2 Regionalt nivå:

Kulturminnemyndighetene på fylkesnivå har også vært opplevd som en flaskehals i viktige perioder av prosjektet og representerer en skuffelse og til dels en belastning for VSP Hammerdalen som helhet. Det har eksempelvis vært tydelig forventning fra oppdragsgiverne (RA og MD) om at prosjektet også skulle bidra til å utløse nye søknader til Kulturminnefondet fra bydelen Langestrand. Denne arbeidsprosessen ble vanskeliggjort da fylkeskommunens representant uteble fra prosjektgruppen. Situasjonen var spesiell fordi Fylkeskommunen i dette tilfellet var inspirasjonskilde og initiativtaker til prosjektet. Det ble gjort gjentatte henvendelser fra prosjektledelsen både til daværende direktør for kultur og til leder for Kulturarv Vestfold vedrørende fraværet og de ekstra utfordringene dette medførte for prosjektet på kulturminnesiden.

VSP Hammerdalen fikk likevel etter hvert beskjed om at prosjektet kunne henvende seg til Kulturarv Vestfold ved behov, noe som fra prosjektgruppen side ble vurdert som en utilfredsstillende løsning ettersom utviklingsarbeidet var basert på aktiv tilstedeværelse i prosjektgruppen fra alle basisaktørene. Dette skulle sikre sterk grad av ansvarsdeling på tiltakssiden og god kontinuitet i prosjektsamarbeidet.

Innenfor fagprofilen regional utvikling/næringsutvikling har imidlertid Vestfold Fylkeskommune vist engasjement og faglig interesse, her som fast medlem av styringsgruppa gjennom hele prosjektet. Situasjonsbetingelsen førte til at gjensidig informasjon gikk tapt, og i noen tilfeller førte dette nok til unødige misforståelser. I siste fase av prosjektet (nov. 2010) tok derfor prosjektledelsen ny kontakt med Kulturarv Vestfold der de foreløpige prosjektresultatene ble formelt presentert og der samarbeidserfaringene knyttet til VSP Hammerdalen ble gjennomgått og vurdert. Videre ble potensielle muligheter for faglig samarbeid mellom Kulturarv og relevante fagmiljø ved Høgskolen i Vestfold i eventuelle nye utviklingsprosjekter aktualisert.

6.3.3 Nasjonalt nivå:

Rapporterings- og dokumenteringsrutinene fra Riksantikvaren har vært omfattende, selv om prosjektet også ser nødvendigheten av dokumentasjon, gode rutiner og kvalitet også her. Det er imidlertid til tider vanskelig å forstå at detaljeringsnivået i underveisrapportering gir bedre beslutningsgrunnlag sentralt. Deltakelsen i prosjektet ble av denne grunn ekstra ressurskrevende, relatert til prosjektets omfang. For prosjektgruppedeltakerne medførte dette at det ofte ble vanskelig å kombinere prosjektdeltakelsen med øvrige daglige arbeidsoppgaver.

Handlingsplaner har vært satt opp tidlig på året, men endelige avklaringer om faktiske tildelinger har kommet sent på året. Det er viktig for aktivitetene som planlegges og ressurspersoner som knyttes opp mot prosjektets aktiviteter, at man vet at planlagte tiltak kan gjennomføres i henhold til en godkjent handlingsplan. Engasjementet lider delvis av usikkerheten i forhold til om aktiviteter kan gjennomføres innenfor planlagte rammer. Det har også vært eksempler på at oppdragsgiver oppfordrer til nye kostnads-krevende oppgaver underveis i prosjektet som ikke er forankret i prosjektets handlingsplaner, og uten bekreftet finansiering.

7 Anbefalinger

7.1 Anbefalinger til aktuelle målgrupper

Prosjektet har foreløpig ikke tilstrekkelig grunnlag for å analysere og gi spesielle anbefalinger til spesifikke målgrupper. Dette vil være en naturlig del av dokumentasjonsarbeidet som to av stipendiatene nå arbeider med.

7.2 Anbefalinger til kulturminnemyndighetene

Riksantikvarens verdiskapingsprogram utfordrer våre vante forestillinger om begrepet «verdiskaping». Her kobles tradisjonelle motsetninger som næringsutvikling med istandsetting av fysiske bygninger og kulturminnevern. Aktører som tradisjonelt sett har svært lite med hverandre å gjøre, blir utfordret til å finne fram til gode og bredt anlagte samarbeidsmodeller. På bakgrunn av erfaringene skal det utvikles og spres kunnskap om hvordan bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljøer kan fremme næringsutvikling og styrke lokalsamfunn og regioner (St.meld nr. 16 2004-2005). VSP Hammerdalen har vært et spennende case i sakens anledning.

Aktørene VSP Hammerdalen berømmer Miljøverndepartementet og Riksantikvaren både for initiativ og dristig nytenkning rundt et viktig, men ofte konfliktfylt samfunnstema som krever modellering og mer konstruktive løsninger. Tematikken med sterkere brobygging mellom vern og utvikling gjennom dialog, flerfaglig kulturbygging og likeverdig samarbeid med gjensidige forpliktelser, bør derfor videreføres og videreutvikles gjennom nye tiltak. De kvalitative erfaringene fra prosjektperioden bør systematiseres, analyseres, formaliseres, formidles bredt og anvendes.

VSP Hammerdalen er takknemlige for tilliten som ble vist gjennom muligheten til å delta aktivt i dette programmet og i den videre kunnskapsutviklingen både lokalt og sentralt. Prosjektet har vært, og er fortsatt, en viktig katalysator for lokal utvikling av Hammerdalen spesielt, og Larvik by generelt. Prosjektet er også en sjelden og positiv referanse for Vestfold og regionen for øvrig

Når det gjelder våre erfaringer med prosjektforvaltningen sentralt har vi likevel noen kritiske innspill med tanke på eventuelle nye faser av programmet, eller eventuelle nye tiltak som involverer samspill mellom flere fagmiljø og virksomheter. VSP Hammerdalen råder både prosjekteier og prosjektforvalter (Riksantikvaren) om viktighet av fleksibilitet og muligheter til å tilpasse rammebetingelsene det unike og kontekstuelle ved det enkelte prosjekt, særlig når prosjektporteføljen er så forskjellig som den har vært i Verdiskapingsprogrammet 2007-2010. Enklere og mer effektivt samarbeid og fokus på fremtidsløsninger bør i større grad vektlegges.

I henhold til programmets mål og hensikt burde det vært større fokus på samspeillet mellom næringsinteressene og kulturminneinteressene.

Når kulturminnemyndighetene både er initiativtaker og program-eier blir institusjonaliserte verdier lett dominerende inn mot de enkelte prosjekt. Resultatet kan bli styring og kontroll på bekostning av utvikling, kunnskapsbygging og læring.

8 Veien videre

8.1 *Forankring i strategidokumenter, planer osv*

Stikkord lokal/regional agenda:

Vestfold fylkeskommune, Kulturplanen (høringsdokument) og satsing på by.

Larvik kommune, ingen konkret satsing før i 2013

Larvik Museum, handlingsplan 2011. Videreføring av satsingen Fritzøe verk, Langestrand og Fritzøeparken.

8.2 *Organisering og opplegg for eventuell videreføring*

Organiseringen av prosjektet lokalt opphører, men gode relasjoner lokalt blir videreført gjennom samarbeid i nye tiltak, samt at etablerte delprosjektet videreføres via berørte parter.

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg som utdyper prosjektdokumentasjonen

Delområde 1 Kulturarv. Tiltak 2007-2010		
2007	Hva	Hvem
Kulturminnefaglig dokumentasjon, registrering og analyse samt helhetsplan	Forarbeide til NIKU's kulturminne analyse. Dokumentasjonsarbeid i forbindelse med søknad til Kulturminnefondet for Mølla. Bidrag til dokumentasjon knyttet til båtfunn (16- og 1700tallet) på Batteristranda. Dokumentasjon i forbindelse med restaurering av mekanisk verksted (Mekken) og Sliperiet (Kulturskolen)	Aina Aske
Etablering av tematisk dokumentasjonsbase for Hammerdalens kulturarv	Forarbeid til det som senere ble konkretisert i registrering og dokumentasjon av gjenstander, foto og dokumenter. Samarbeid etablert med Larvik Museum.	Aina Aske og Gro Stalsberg (LM)
Reguleringsplan for Hammerdalen (Larvik kommune)	Deltakelse i forarbeidet til planprosessen.	Aina Aske og Siv A. Anholt.
Foredrag og informasjon	Foredrag, informasjonsmøter og artikler. Blant annet Samarbeid med Næs Jernverksmuseum vedr. seminar i Larvik og publikasjon (2008)	Aina Aske
2008		
Søknader om og iverksettelse av vernetiltak	Samarbeid med NIKU vedr. kulturminneanalyse. Med Larvik kommune vedr. reguleringsplan. Fylkeskommunens deltakelse innenfor Kulturarv i prosjektgruppen avvirket. Motivering av søknader til fondet fra Langestrand vanskeliggjort. Fra RA var det likevel ønske om å gå videre med saken. Forslag om Minnefinnere til kulturminneåret.	Aina Aske
Registrering og dokumentasjon av gjenstander	Arbeidet i gang for arkivmateriale. Forarbeid på jernplater.	Aina Aske og Gro Stalsberg (LM)
Minnestoff, tradisjoner og fortellinger (dokumentasjon)	Dette tiltaket ble gjennomført i 2009 innenfor tiltak «Minnefinnere».	
Foredrag/Omvisninger/Publikasjoner	Foredrag, informasjonsmøter, omvisninger med publikum på verket og artikler. Publikasjon med mye materiale fra Fritzøe jernverk. Fortuna 4 (Næs jernverksmuseum) Formalisering av avtaler vedr. formidling med Treschow-Fritzøe.	Aina Aske
2009		
Søknader om og iverksettelse av vernetiltak	Gjentatte forsøk på å få hjelp til å motivere søknader til fondet fra Langestrand. Vfk kunne ikke bidra, forslag om å bruke konsulenthjelp avvist fra RA, siste forsøk med LNS og Fortidsminneforeningen.	Aina Aske
Minnefinnere på Langestrand	Tiltaket gjennomført. I samarbeid med LM ble det laget et nasjonalt opplegg for Minnefinnere, samt gjennomføring av eget program for barneskolen på Langestrand.	Marianne Sørensen/Heidi Meen Johansen/Aina Aske
Registrering og dokumentasjon av gjenstander	Gjennomføring av registrering, «jernskulptur».	Gro Stalsberg (LM)
Nyere tids arkeologi.	Forarbeid til utgravning av «Overinspektørens hage»	Aina Aske

Västerhavets kulturarv - dokumentasjon	Samarbeid innledet med interreg-prosjektet Västerhavets Kulturarv. Forskningsprosjekt på Langestrand kirke initiert. Samarbeid med Tause Stemmer vedr. læremiddel ble innledet.	Aina Aske og Heidi Meen Johansen
Foredrag, omvisninger, publisering	Som i foregående år er dette en viktig del av «Kulturarv».	Aina Aske
2010		
Kulturminnetiltak på Langestrand	Det siste forsøket på å få til et felles løft for motivering av søknader til KMF mislyktes da FmF avd. Vestfold verken ville hjelpe til og dessuten gikk sterkt i mot tiltaket. Derfor ble kulturhistorisk Skilting av hus på langestrand prioritert i samråd med Langestrand Nyttige Selskab bestemt. Tiltaket fullføres vinter 2010/11	Aina Aske og Heidi Meen Johansen
Registrering og dokumentasjon av gjenstander fra jernverket.	Dette arbeidet er svært godt i gang og i 2010 prioriteres registrering og skanning av TF's fotoarkiv, samt registrering og magasinering av trefore fra jernovnproduksjonen	Gro Stalsberg og Lindis Sørum
Historisk veileder til Hammerdalen og Fritzøe verk	Veilederen utarbeides i samarbeid med Larvik Museum og Langestrand Nyttige Selskab	Aina Aske og Heidi Meen Johansen
Forsknings- og formidlingssamarbeid med Västerhavets Kulturarv	Forskningssamarbeidet vedr. Langestrands kirker, som formidles via nettside, foredrag og trykt artikkel. Pedagogisk opplegg for videregående skole i samarbeid med HVE og Teater Ibsen. Tause stemmer utsatt til 2011, læremiddel avventer manus og lanseres i 2011 sammen med forestilling.	Aina Aske og Heidi Meen Johansen
Overinspektørens gård - utgravning	Vellykket utgravnings- og formidlingssamarbeid med Kulturarv, Vestfold fylkeskommune. Artikkel i 2010. Stor entusiasme blant alle for en videreføring av tiltaket i 2011.	Aina Aske og Gro Stalsberg.

9.2

Delområde verdiskaping, økonomisk. Tiltak 2007-2010		
2007	Hva	Hvem
Gjennomføring av forprosjekt Verdiskapingscenter		TF/Kjell Arne Lunde
Utviklingsplan for Mølla	Arkitekt og kartlegging av arealene i Mølla. Store utfordringer i utformingen av bygget	TF/Kjell Arne Lunde
Utviklingsplan for Sliperiet	Kulturskolen i Larvik	TF/Kjell Arne Lunde
Utviklingsplan for Galleri i	Kartlegging av mulige aktører som kan etableres i Mølla.	TF/Kjell Arne Lunde
2008		
Forprosjekt og utviklingsplan for Mølla Kultursenter	Prosjektet Pakkeriet ble nedlagt, og målene ble videreført inn i et større prosjekt som omfattet hele Mølla, og ble lagt organisasjonsmessig inn under Verdiskapingsprosjektet.	TF/Lisbeth Svanes
Opprettelse av kunstnerisk råd for Fritzøe Verk - Hammerdalen	Etablering og drift av kunstnerisk råd for å sikre at eier og prosjektet gjør gode valg i utviklingen av området. Et råd med høy kompetanse innen kunst og utvikling av områder for kunst.	
Profilingsmateriell for aktører i prosjektområdet.	Målet var at flest mulig av aktørene tar i bruk området sin profilering av egen virksomhet. Samarbeid med aktørene startet.	TF/Lisbeth Svanes

Skiltprogram	Helhetlig skilting av områdets kulturminner og miljøer for målgrupper som består av de som arbeider i området, og de som besøker dette, samt helhetlig skilting av Fritzøe Verk-Hammerdalens leietakere og aktører. Designprogram ble utarbeidet. Målet var at opparbeiding av ute områdene tilpasses ny bruk, hvor faglig dokumentasjon og synliggjøring av områdets historie var et førende hensyn.	TF/Lisbeth Svanes
Oppgradering utomhus		TF/Lisbeth Svanes
2009		
Forprosjekt Mølla Kultursenter	Det ble gjennomført et foresightprosjekt, i regi av Telemarksforskning, første kvartal 2009. Mange kreative aktører bistod i en positiv prosess som resulterte i 5 mulige konsepter for Mølla. Et av konseptene hadde hybler som mulig aktør.	TF/Lisbeth Svanes
Etablering og drift av kunstnerisk råd	Det har ikke blitt etablert et kunstnerisk råd.	TF/Lisbeth Svanes
Profileringsmateriell for aktører i prosjektområdet	Alle aktørene har vært med i en prosess, og fått utarbeidet en presentasjon av alle som driver virksomhet på Fritzøe Verk.	TF/Lisbeth Svanes Trine Mikkelsen
Skiltprogram for kulturminner i området	Skal sees i sammenheng med skiltprogrammet for Langestrand.	TF/Lisbeth Svanes Aina Aske
Lyssetting områder/bygninger - kartlegging	Konsulenttjenester og bistand er innhentet for å kartlegge mulighetene for lyssetting av kulturminnene i området.	TF/Lisbeth Svanes ECT AS
Tilrettelegging i området og Verdiskaping TF	Infrastruktur i området prioriteres, og grunneier har prioritert arbeidet med en samlet parkeringsplan høyt i 2009. Parkeringsarealer er tilrettelagt og oppgradert for å kunne tilby besøkende til området parkeringsplasser. Ny fjernvarmesentral er oppført for å kunne tilføre leietakere oppvarming basert på sjøvann.	TF/Lisbeth Svanes
2010		
Mølla kultursenter	Mølla har i hele perioden vært gjenstand for mulige nye konsepter. Det har vært vurdert om bygget kan få en større og bedre funksjon dersom bygningsmassen settes tilbake til opprinnelsen, som tre bygg. NIKU har utarbeidet en rapport. 1.oktober i år er det besluttet at den midtre Mølle innredes til studentboliger i samarbeid med Studentskipnaden.	TF/Lisbeth Svanes
Historiske dokumenter –	Arkivarer har gjennomført en omfattende registrering av historiske dokumenter, og avtale er inngått om deponering hos KOMMA. Dokumenter overført våren 2010.	TF/Lisbeth Svanes
Historiske foto -	Det er et stort fotomateriale hos TF, og dette må også registreres. Ansvar overført Larvik Museum som har engasjert en arkivar.	TF/Lisbeth Svanes Aina Aske
Lyssetting av kulturminner	ECT har utarbeidet en rapport med forslag til spennende belysning av kulturminner i området. Da dette utgjør en betydelig kostnad å gjennomføre under ett, velger man å utføre lyssetting over en lengre tidsperiode.	TF/Lisbeth Svanes
Verdiskaping TF	Målet er å videreføre oppgradering og vedlikehold av eksisterende bygninger og ute områdene, tilpasset ny og fremtidsrettet bruk.	TF/Lisbeth Svanes

9.3 Vedlegg 3

Delområde 3 og 4: Kunnskap og samhandling. Tiltak 2007 – 2010		
2007	Hva	Hvem (ansvar)
Samhandling	Prosjektbeskrivelse/rigging. Etablering av prosjektorganisasjon Tilsetting av prosjektleder	Alle basisaktører i prosjektet
Kulturfaglig utdanning/Studier	Utvikling av Dansepedagogikk (60 sp.) i samarbeid med Studio Nille	HiVe/ Erik Eliassen m.fl.
Stipendiater	Utlysning av tre stipendiatstillinger. Tilsettinger	HiVe/Thorleif Bugge og Ansgar Ødegård
Hammerdalkursene	Dialog med kunst- og kulturaktørene om felles kurskatalog for Hammerdalen.	HiVe/ Erik Eliassen/Are Thorkildsen
Leve av sitt talent	Søknad program «Leve av sitt talent» (kultur som næring)	HiVe/ Erik Eliassen /Are Thorkildsen
Formidling	Utvikling av evalueringsverktøy	Alle basisaktører i prosjektet Prosjektleder
2008		HiVe/Erik Eliassen
Dialog med brukere	Samarbeid Kultursenter Mølla	HiVe/ Thomas Brekke/Erik Eliassen
Kulturfaglig utdanning/Studier	Larvikkstudiet Larvik Dansepedagogikk	HiVe/Thorleif Bugge og Ansgar Ødegård
Studenter	Presentasjon av FOU-muligheter for studenter HiVe	HiVe/ Erik Eliassen/Are Thorkildsen
Stipendiater	Utvelgelse av stipendiater og dr.gradsveiledere	HiVe/Thorleif Bugge og Ansgar Ødegård
Hammerdalkursene	Dialog med kunst- og kulturaktørene om felles kurskatalog	HiVe/ Erik Eliassen/Are Thorkildsen
Leve av sitt talent	Søknad til «Leve av sitt talent» (Kultur som næring-etterbruk)	HiVe/ Erik Eliassen/Are Thorkildsen
Formidling	Utvikling av felles kommunikasjons- og profileringsplattform Søknad Nasjonal Kultur og næringspris 2009 (stedsutvikling)	HiVe/ Are Thorkildsen m.fl.
«Tause stemmer»	Ideutforming av konsept Tause stemmer	HiVe/ Anita Norli og Erik Eliassen
2009		
Profilering	«Hammerdalkonferansen» Lokale Medier Oppgraderinger Fritzøe.no Forskningsdagene	HiVe/ Are Thorkildsen/Erik Eliassen/ Anita Norli/Iben Jørgensen
Samhandling	VRI-prosjektet Destinasjon Larvik MINTA-gruppen LINK Larvik Deltakelse «Nærøyfjorden»	HiVe/Are Thorkildsen/Erik Eliassen
Dialog med brukere	Dialogmøter med brukere i området (kulturnæringer): utvikle kollektivt ansvar gjennom felles tiltak.	HiVe/ Are Thorkildsen/Erik Eliassen
Kulturfaglig utdanning/Studier	Utvikling av konseptet Nasjonalt Kulturskolenettverk, i samarbeid med Larvik kulturskole/HiVe	HiVe/ Erik Eliassen og Geir Salvesen LK/Odd Terje Lysebo
Studenter	Presentasjon av Hammerdalprosjektet for lærere HiVe	HiVe/ Erik Eliassen, Thomas Brekke og Ansgar Ødegård

Stipendiater	Utvikling av nettside Fritzøe Verk.no. Presentert første gang på Hammerdal- konferansen 2009	Are Thorkildsen og Iben Jørgensen
Hammerdalkursene	Samarbeidsdialog med Kulturskole, Studio Nille/ lokal kunstnere Samarbeid Teater Ibsen ang. Tause stemmer Deltatt «Odda», «Pilgrimsleden» og «Kristiansund-Bud»	HiVe/ Are Thorkildsen/Erik Eliassen
Leve av sitt talent	Dialogmøter med brukere i området (kulturnæringer)	HiVe/ Are Thorkildsen/Erik Eliassen
Formidling	Utvikling av kulturfaglig utdanning. Innspill til Riksantikvaren om nasjonalt tiltak.	HiVe/ Erik Eliassen
Tause stemmer	Dialog med aktuelle faglærere HiVe (historie, samfunnsfag) Møter med videregående opplæring, møter med	HiVe/
Stipendiater	Presentasjon av problemstillinger i forskningsprosjektene	HiVe/stipendiatene
Hammerdalkursene	Kartlegging av kompetansebehov/ res- surser blant leietakere i Hammerdalen	HiVe/ Erik Eliassen
Leve av sitt talent	Dagseminar Hammerdalen i samarbeid med USF Verket, Bergen	HiVe/ Erik Eliassen
Formidling	Forskningsdagene 2009 Hammerdalkonferansen 2009	
«Tause stemmer»	Studier av arkivmateriale i Riksarkivet Kongsberg	HiVe/ Anita Norli
2010		
Profilering	Videreføring og oppdateringer av nett- sted gjennom Verksmester	HiVe/Are Thorkildsen, Tone Johansen, Erik Eliassen
Samhandling	Deltakelse samling «Hamningberg» og «Perler i Nordsjøløypa»	HiVe/ Erik Eliassen og Are Thorkildsen
Dialog med brukere	Dialogmøter med brukere i området (kulturnæringer): utvikle kollektivt an- svar gjennom felles tiltak. Innfasing Verksmesterrollen.	HiVe/ Erik Eliassen
Kulturfaglig utdanning/Studier	Oppstart av Arrangementstudiet Lar- vik, med flere deltakere fra Hammer- dalen	HiVe/ Erik Eliassen
Studenter	Dialog med mastergradsstudent	HiVe/ Erik Eliassen
Stipendiater	Empiriinnsamling, Forskerskolering/veiledning	HiVe/ Ansgar Ødegård, Thorleif Bugge og Erik Eliassen
Hammerdalkursene	«Barnas Verk-uka 2010»	HiVe: aktører i Hammerdalen /Erik Elias- sen/Tone Johansen
Leve av sitt talent (kultur som næring)	Brukekurs i nettprofilering Seminar Vestfoldbenken/Larvik Næ- ringsforening (nov. 2010)	HiVe/ lokale krefter/Erik Eliassen
Formidling	Kronikk og artikler under utvikling	HiVe: Are Thorkildsen/Ansgar Ødegård, Erik Eliassen
Tause stemmer	Utvikling av manus (dramaturgi)	HiVe/ Erik Eliassen

9.4 Vedlegg 4

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Infrastruktur, fjernvarmesentral forsyner gamle bygg med miljøvennlig varme, parkering som gjør området tilgjengelig.								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Fordi området er gjort tilgjengelig for allmenheten må infrastruktur etableres og tilrettelegges								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Området har vært avstengt i alle år, og åpnes opp for ny bruk. Veier istandsatt etter gml dokumentasjon								
	Omfang av utviklingstiltak	Først og fremst miljømessig verdiskaping. Omfattende tiltak iverksatt for å gjøre områdene og byggene tilgjengelig til nye brukere og besøkende								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td>42 mill. kroner</td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>Treschow-Fritzøe AS</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>Utført 2006-2009</td> </tr> </table>	Totalt budsjett	42 mill. kroner	Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS	Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering		Vurdering/merknad	Utført 2006-2009
Totalt budsjett	42 mill. kroner									
Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS									
Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering										
Vurdering/merknad	Utført 2006-2009									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	Larvik Kommune, VFK og Niku								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak									
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern									
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak									
	Finansiering									
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010.								

9.5 Vedlegg 5

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Klokkeboden ca. år 1800 m/deler mul. fra 1600-tallet / reguleres til bevaring								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Trebygning bevart – mindre utbedringer innvend. Materiallager for snekkerverksted, klokke flyttet hit 1867 fra Moholt								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Fasader vedlikeholdt, reovering innvendig								
	Omfang av utviklingstiltak	Prosess								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td>120.000,-</td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>Treschow-Fritzøe AS</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til full-finansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>Utført 2007</td> </tr> </table>	Totalt budsjett	120.000,-	Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS	Anslått tidsperiode fra første søknad til full-finansiering		Vurdering/merknad	Utført 2007
Totalt budsjett	120.000,-									
Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS									
Anslått tidsperiode fra første søknad til full-finansiering										
Vurdering/merknad	Utført 2007									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	1 år								
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Trebygning krever ekstra godt vedlikehold, og kan tilpasses mindre virksomhet.								
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak	Omvisninger i området, og Minnefinnere som er en hovedsatsing i Kulturminneåret 2009								
	Finansiering	Verdiskapingsprosjektet								
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010. NIKU har utarbeidet rapport 2009								

9.6 Vedlegg 6

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Kraftstasjon 1901 /reguleres til bevaring								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv - Verdiskaping - Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Teglsteinsbygg renovert og tilrettelagt for videre kraftproduksjon, samt atelier til lokale kunstnere.								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Fasader renovert og bygningen bevart. Svært godt bevart innvendig.								
	Omfang av utviklingstiltak	Kombinasjon av kulturell og økonomisk verdiskaping.								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td>1,6 mill. kroner</td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>Treschow-Fritzøe AS</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>Utført 2006</td> </tr> </table>	Totalt budsjett	1,6 mill. kroner	Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS	Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering		Vurdering/merknad	Utført 2006
Totalt budsjett	1,6 mill. kroner									
Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS									
Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering										
Vurdering/merknad	Utført 2006									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	1 år								
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Fortsatt kraftproduksjon								
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak	Omvisninger i området, og Minnefinnere som er en hovedsatsing i Kulturminneåret 2009								
	Finansiering									
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010. NIKU har utarbeidet rapport 2008								

9.7 Vedlegg 7

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA		
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Mekanisk Verksted (Mekken) 1851	
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS	
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling	
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK		
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Ny bruk som kontorlokaler for ingeniør/arkitekt.	
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere	
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET		
	Omfang av istandsetting	Bygningen bevart og rehabilitert. Fasader restaurert, total renovering innvendig	
	Omfang av utviklingstiltak	Fra industri til ny form for økonomisk verdiskaping.	
	Finansiering	Totalt budsjett	22 Mill.
		Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS
		Anslått tidsperiode fra første søknad til full-finansiering	
		Vurdering/merknad	Utført 2006
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK, Nes Jernverk	
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	1 år	
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Fortidsminneforeningen reagerte negativt på graving på vestsiden. Løsning v/arkeolog fra Nes Jernverk som foretok utgraving og utarbeidet en rapport. Verdifulle rester av grunnmur til eldste masovn avdekket.	
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET		
	Tiltak	Omvisninger i området, og Minnefinnere som er en hovedsatsing i Kulturminneåret 2009	
	Finansiering		
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010. NIKU har utarbeidet rapport 2008	

9.8 Vedlegg 8

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Mølla 1850-1875 /reguleres til bevaring								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping –Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Teglsteinsbygninger ca 10.000m ² , vanskelig å finne akseptable løsninger (teknisk og økonomisk) for ny bruk.								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Bygningene må totalrenoveres både utvendig og innvendig -								
	Omfang av utviklingstiltak	Omfattende prosesser gjennomført for å finne ny bruk. Tekniske rapporter, oppmåling, og workshops vedr. mulig bruksområder.								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td>100 Mill.</td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>Treschow-Fritzøe AS</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>Utført 2007</td> </tr> </table>	Totalt budsjett	100 Mill.	Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS	Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering		Vurdering/merknad	Utført 2007
Totalt budsjett	100 Mill.									
Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS									
Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering										
Vurdering/merknad	Utført 2007									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	Utfordrende bygg som må ha brukere på plass før rehabilitering og restaurering påbegynnes								
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Meget stor og komplisert bygning/Vanskelig å tilpasse ny bruk. Tillagt høy verneverdi.								
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak	Omvisninger i området, og Minnefinnere som er en hovedsatsing i Kulturminneåret 2009.								
	Finansiering									
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010. NIKU har utarbeidet rapport 2008								

9.9 Vedlegg 9

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Overinspektørens bolig / Skogkontoret Spor etter aktivitet/bygning som muligens ligger under slam etter flommen i 1653 og dermed kan stamme fra de eldste delene av verket, om enn i utkanten av dette. Funnet ved utgraving til Parkeringshus ved Skogkontoret. Slamlag undersøkes i 2010								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Potensial i form av ny kunnskap om området, med ref til verkets tidligste historie, flomkatastrofen 1653 og nærhet til det eldste Fritzøehus (som senere ble bolig for grevskapets overinspektør).								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	RA, Vestfold Fylkeskommune, Larvik Museum, NIKU								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Arkeologiske undersøkelser, dokumentasjon, formidling								
	Omfang av utviklingstiltak	Fremtidige formidlingstiltak på området og i museums-sammenheng. Kulturell verdiskaping.								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>RA, VFK, TF, VSP,</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>2010</td> </tr> </table>	Totalt budsjett		Antall finansieringskilder	RA, VFK, TF, VSP,	Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering		Vurdering/merknad	2010
Totalt budsjett										
Antall finansieringskilder	RA, VFK, TF, VSP,									
Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering										
Vurdering/merknad	2010									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	VFK, Larvik Museum								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak.	3 måneder i 2010								
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Unngås ved at utgraving gjøres i forkant av fremtidig parkeringsanlegg.								
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak	Larvik Museum								
	Finansiering	VSP Hammerdalen								
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010.								

9.10 Vedlegg 10

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET. GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA		
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Plateverksted 1850/reguleres til bevaring	
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS	
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling	
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK		
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Teglsteinsbygg renoveret og tilrettelagt for kontorlokaler til leietakere	
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere	
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET		
	Omfang av istandsetting	Fasader renoveret, innvendig tilrettelagt for kontorer	
	Omfang av utviklingstiltak	Vesentlig omlegging til ny bruk for bærekraftig verdiskaping.	
	Finansiering	Totalt budsjett	17 Mill.
		Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS
		Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering	
		Vurdering/merknad	Utført 2007/2008
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK	
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	2 år	
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern		
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET		
	Tiltak	Omvisninger i området, og Minnefinnere som er en hovedsatsing i Kulturminneåret 2009	
	Finansiering		
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010. NIKU har utarbeidet rapport 2008	

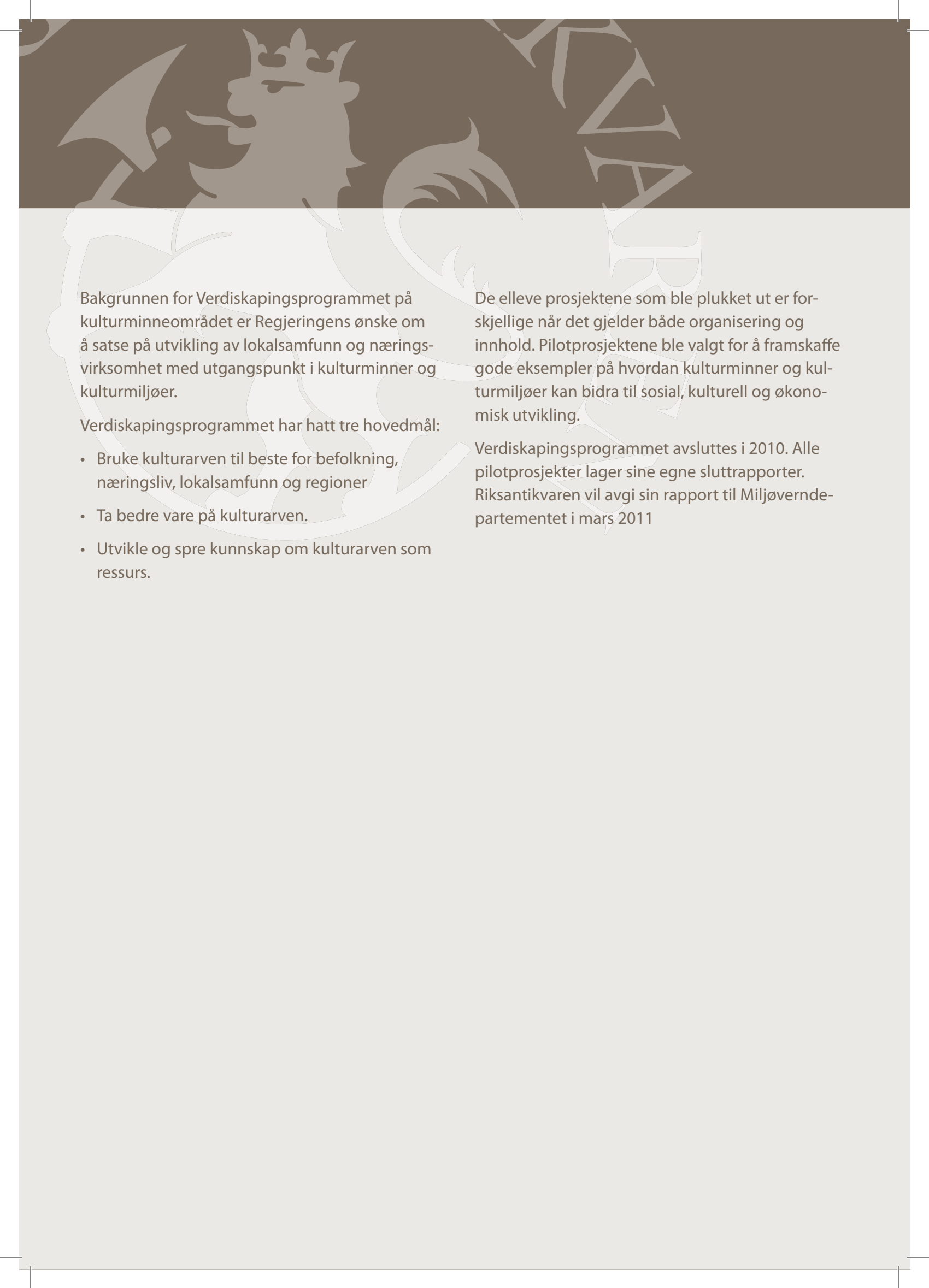
9.11 Vedlegg 11

OPPLYSNINGER OM DE ENKELTE KULTURMINNENE
SOM INNGÅR I PILOTPROSJEKTET.
GJELDER FOR HELE PROSJEKTPERIODEN (2006-2010)

Pilotprosjekt: VSP HAMMERDALEN

1	GRUNNLAGSDATA									
	Type kulturminne og formell status (fredet/regulert til bevaring/annet)	Sliperiet 1875 - regulert til bevaring								
	Eierforhold	Fritzøe Eiendom AS								
	I hvilken sammenheng inngår kulturminnet i prosjektet	Kulturarv – Verdiskaping – Kunnskap - Samhandling								
2	GRUNNLAG FOR VERDISKAPING/BRUK									
	Kulturminnets potensial/egnethet for verdiskaping	Tilrettelagt for ny bruk som kulturskole (Norges største)								
	Interessenter (initiativtagere, pådrivere mm)	Larvik Kommune, Vestfold Fylkeskommune, leietakere								
3	FYSISK TILRETTELEGGING SOM DEL AV PILOTPROSJEKTET									
	Omfang av istandsetting	Bygning bevart. Fasader restaurert, total renovering innvendig								
	Omfang av utviklingstiltak	Bærekraftig og kulturell og sosial verdiskaping.								
	Finansiering	<table border="1"> <tr> <td>Totalt budsjett</td> <td>58 Mill.</td> </tr> <tr> <td>Antall finansieringskilder</td> <td>Treschow-Fritzøe AS</td> </tr> <tr> <td>Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vurdering/merknad</td> <td>Utført 2007/2008</td> </tr> </table>	Totalt budsjett	58 Mill.	Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS	Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering		Vurdering/merknad	Utført 2007/2008
Totalt budsjett	58 Mill.									
Antall finansieringskilder	Treschow-Fritzøe AS									
Anslått tidsperiode fra første søknad til fullfinansiering										
Vurdering/merknad	Utført 2007/2008									
	Fagkompetanse (behov, tilgang)	NIKU, Larvik Museum, VFK								
	Anslått tidsbruk for gjennomføring av tiltak	2 år								
	Konflikter/dilemmaer mellom bruk og vern	Hvor mye skal bevares av bygg innvendig								
4	FORMIDLING AV KULTURMINNET									
	Tiltak	Befaringer og besøk fra hele landet som ønsker å se kulturskolen, og hvor bra den fungerer i praksis								
	Finansiering									
5	EVENTUELLE MERKNADER, UTFYLLENDE OPPLYSNINGER MM	Det vil bli lagt vekt på en samlet dokumentasjon og formidling i 2010.								

*Innspill til tabeller og oversikter som koordineres av RA
(økonomi, istandsettingsobjekter og lignende)*

Bakgrunnen for Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet er Regjeringens ønske om å satse på utvikling av lokalsamfunn og næringsvirksomhet med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer.

Verdiskapingsprogrammet har hatt tre hovedmål:

- Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner
- Ta bedre vare på kulturarven.
- Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs.

De elleve prosjektene som ble plukket ut er forskjellige når det gjelder både organisering og innhold. Pilotprosjektene ble valgt for å framskaffe gode eksempler på hvordan kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Verdiskapingsprogrammet avsluttes i 2010. Alle pilotprosjekter lager sine egne sluttrapporter. Riksantikvaren vil avgi sin rapport til Miljøverndepartementet i mars 2011